

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

Her Dil Derneği

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: *Ötekileri Dahil Etmek*

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

Her Dil Derneği

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: Ötekileri Dahil Etmek

Önsöz

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

Her Dil Derneği

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: *Ötekileri Dahil Etmek*

Önsöz

Orijinal adı: Advocacy Kit for Promoting Multilingual Education: Including the excluded

Bangkok: UNESCO Bangkok, 2007

ISBN 92-9223-110-3

İlk baskısı: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Asia-Pacific Regional Bureau for Education, 920 Sukhumvit Rd, Prakanong, Klongtoey, Bangkok 10110 Thailand © UNESCO 2007

Türkçe baskısı: © Her Dil Derneği 2016 (Turkish edition)

Türkçe çeviri: Gülşah Türk

Türkçe baskısı Her Dil Derneği tarafından UNESCO ile yapılan anlaşma sonucu hazırlanmıştır.

Bu çeviri yayına Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO) lisansı altında Open Access üzerinden ulaşılabilir (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>).

“Bu yayında yapılan adlandırmalar ve materyalin sunumu herhangi bir ülke, bölge, şehir, bunların sınırları ya da yöneticilerinin yasal statüleri hakkında UNESCO tarafından bir fikir ileri sürüldüğü anlamına gelmemektedir.

Kitapta yer alan bilgilerin seçiminden, nasıl sunulduğundan ve ifade edilen fikirlerden yazarlar sorumludur. Bunlar UNESCO'nun görüşlerini yansıtmamakta ve Kurumu bağlamamaktadır.

Bu çeviri Her Dil Derneği'nin sorumluluğunda hazırlanmıştır.”

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: Ötekileri Dahil Etmek

4 kitapçık

[İçindekiler: Önsöz, Karar Mercilerine Yönelik Kitapçık, Programı Uygulayacaklara Yönelik Kitapçık, Topluluk Üyelerine Yönelik Kitapçık]

1. Çokdillilik 2. Eğitim politikası 3. Öğretim dili 4. Anadili

Serinin kapak fotoğrafı: “Getting Syria’s children back to school in Lebanon” (<https://www.flickr.com/photos/dfid/11174139473/>), Fotoğrafçı Russell Watkins/Department for International Development, CC BY 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Kitapçığın kapak fotoğrafı: “Siverek, Türkiye” (<https://www.flickr.com/photos/minamie/4190339734/>), Fotoğrafçı minamie, CC BY 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Türkiye’de basılmıştır.

Önsöz

Asya ve Pasifik bölgesi zengin bir etnik, kültürel ve dilsel çeşitliliğe sahip olmasıyla bilinir. Bu nedenle, farklı kökenlerden gelen çocukların eğitimi bölgenin önemli bir sorunu olmaya devam etmektedir. Dakar'da 2000 yılında gerçekleştirilen Dünya Eğitim Forumu'nda üzerinde mutabakata varılan hedeflerden biri *"2015 yılına kadar tüm çocukların, özellikle de kız çocuklar ve etnik azınlık gruplarından gelen çocukların, tamamen ücretsiz, kaliteli, zorunlu ilköğretimden faydalanmalarının sağlanması"* oldu. Hedeflerden bir diğeri *"özellikle kadınlar arasında okuma yazma seviyesinin iyileştirilmesi"* hakkındaydı. Bu hedeflere ulaşılması ve eğitim imkânlarının daha eşitlikçi hale getirilmesi, doğrudan etnik/dilsel azınlık gruplarından öğrencilere yönelik olumlu önlemler alınması demektir. Bu önlemlerin ilki onlara anadillerinde eğitim vererek eğitimden faydalanmalarını sağlamak ve gelişim kapasitelerine uygun şekilde öğrenme sürecine katılmalarını mümkün kılmaktır. Diğer bir deyişle, eğitim sistemlerini kültürel farklılığa daha açık hale getirmemiz gerekmektedir.

Ne yazık ki, bölgedeki birçok ülkede toplumda konuşulan dillerin tamamı eğitim sistemlerinde nadiren yer almaktadır ve birçok öğrenci öğretim dili olarak ya kendilerine yabancı bir dille ya da anadillerinden farklı bir dille karşılaşmaktadır. Bu durum okuma yazma bilmeyenler, azınlıklar ve mülteciler gibi hâlihazırda eğitim açısından risk altında olan ya da problem yaşayan kişilerin durumunu daha da zorlaştırmaktadır. Çok açık olsa da herkesin farkında olmadığı bir gerçek var: kişinin kendi dili dışında bir dilde eğitim alması iki kat zorluk demektir; yalnızca yeni bir dil öğrenmenin değil aynı zamanda o dilde yeni bilgiler öğrenmenin zorluğu.

Asya'daki bazı ülkelerde çiftdilli/çokdilli eğitim programları örgün olmayan eğitim yoluyla etnik/dilsel azınlık gruplarından öğrencileri anadillerinde ve resmî dillerde okuma yazma öğrenmeye hazırlamaktadır. Fakat çiftdilli/çokdilli eğitimin örgün eğitime katılmasının sınıf tekrarı ve başarı oranlarında önemli bir rol oynadığı gerçeği çok az bilinmekte ve anlaşılmaktadır. Bu kitapçık seti çocukların ve öğrencilerin haklarına saygı duyan anadili temelli çokdilli eğitim sisteminin değerine dair önemli bilgiler vermekte, okuyucuyu dil konusunun önemi hakkında düşünmeye ve bu konuyu daha detaylı olarak araştırmaya teşvik etmektedir. Kitapçıklar araştırma bulgularına ve yıllardır anadili temelli çokdilli eğitim üzerinde çalışan birçok kişinin ve kuruluşun edindiği deneyimlere dayanmaktadır. Umuyorum ki bu setteki kitapçıklar eğitimin kalitesini artırmanın ve dünyanın tehlike altındaki dillerini kurtarmanın bir yolu olarak anadilinde eğitimin savunulmasına ve destek bulmasına yardımcı olur.

Sheldon Shaffer
UNESCO Asya ve Pasifik Bölgesi Eğitim Bürosu Müdürü

Teşekkürler

Bu set oldukça katılımcı bir çalışmayla hazırlanmış ve çalışmaya hem Asya-Pasifik Bölgesi'nden hem de bölge dışından birçok eğitim uzmanı ve diğer uzmanlar katılmıştır. UNESCO Bangkok, isimleri aşağıda verilen bu uzmanların hepsine katkılarından dolayı teşekkür etmektedir.

UNESCO Bangkok Çokdilli Eğitim Danışma Kurulu üyelerine bu setin hazırlanması süresince verdikleri destekten dolayı teşekkür ederiz.

Bu sette kullanılan kaynaklar için minnetlerimizi bildirir ve okuyucuların da bu kaynaklardan yararlanmalarını öneririz.

Ayrıca Aralık 2005'te Chiang Mai Tayland'da düzenlenen Etnik Azınlıklar için Anadilinde/Çift Dilde Okuma Yazma Programları çalıştayının katılımcılarına bu setin geliştirilmesi için sağladıkları değerli katkılardan ötürü teşekkür ederiz.

Bizimle fotoğraflarını paylaşan herkese ve fotoğraflarının bizimle paylaşılmasına izin veren etnik azınlık topluluklarının üyelerine de minnetlerimizi sunmak isteriz.

UNESCO'nun devamlı maddi kaynaklarının yanında Japon Emanet Fonu bu setin geliştirilmesine ve dağıtımına yardımcı olmuştur. Bu destek hem Asya-Pasifik Bölgesi'ndeki hem bölge dışındaki öğrencilere sağlayacağı yararlar için müteşekkirimiz.

Son olarak, bu setin asıl yazarı, SIL International'dan Dr. Susan Malone'a teşekkürü bir borç biliriz. UNESCO Bangkok'ta Program Yardımcısı Ochirkhuyag Gankhuyag projenin koordinasyonunu sağlamış ve geçtiğimiz iki yılda projenin tamamlanmasına yönelik çeşitli zorlukların üstesinden başarıyla gelmiştir.

Aşağıda bu setin tamamlanması için değerli zamanlarını ve fikirlerini sunmuş destekçilerimizin isimleri bulunmaktadır. Yanlışlıkla unutulmuş bir isim varsa lütfen özrümüzü ve değerli desteğiniz için teşekkürlerimizi kabul edin.

Donald Archibald

George Attig

Joel Bacha

Carol Benson

Jean Bernard

Terry Durnnian

Ochirkhuyag Gankhuyag

Abdul Hakeem

Caroline Haddad

Maki Hayashikawa

Vibeke Jensen

Linda King

Kimmo Kosonen

Pamela MacKenzie

Dennis Malone

Susan Malone

Inna Melnikova

Jan Noorlander

Darunee Riewpituk

Karsten van Riezen

R. Sachdeva

Sheldon Shaeffer

Pongsuda Vongsingha

Clive Wing

Catherine Young

Set Hakkında

Herkes için Eğitim (EFA) herkese kaliteli bir eğitim sunmak demektir. EFA hareketi başladığından beri birçok ülke çocukların ve yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarını karşılama yönündeki çabalarını artırdı. Çok şey yapılmış olsa da kız çocuklar ve kadınlar, yoksullar, engelliler, HIV/AIDS hastaları ve anadili ülkenin resmi dilinden farklı olan kişiler gibi bazı gruplar dışlanmaya devam ediyor.

Eğitim bazı öğrencilerin ne konuştuğu ne de anladığı bir dilde yapılırsa herkes için kaliteli eğitim hedefi gerçekleştirilebilir mi? Etnik azınlık gruplarından birçok çocuk resmî eğitim sistemine girdiğinde resmî okul dilinin evde konuştuklarından çok farklı bir dil olduğunu görüyor. Çocukları anlamadıkları bir dilde öğrenmeye zorlamak eğitimde olmaması gereken bir engel yaratıyor.

Asya ve Pasifik Bölgesi'ndeki bazı ülkelerde örgün olmayan eğitim sistemleri içerisinde oluşturulan çift/çokdilli eğitim programları etnik/dil azınlık gruplarından öğrencilerin hem kendi dillerinde hem de resmî dilde okuyazar olmalarını sağlıyor. Fakat ülkelerin karar alma aşamalarında çift/çokdilli eğitimin resmî eğitim sisteminde okula kayıt, okulda kalma ve başarı oranlarını artırmada oynadığı rol çok az dikkate alınıyor ve anlaşılıyor. Öte yandan, teknik ve politik faktörler birbiriyle çatışırken karar mercileri ve eğitimcilerin öğretim diliyle ilgili olarak zor kararlar almaları gerektiği de bir gerçek. Bu nedenle, öğrencilere anadillerinde eğitim vermenin gerçekte nasıl bir şey olduğunun anlaşılması herkes için kaliteli eğitim idealine ulaşmanın en önemli adımlarından biridir.

Bu seti kimler kullanabilir?

Bu set "Herkes için Eğitim" in gerçek anlamda herkes için olmasını mümkün kılmak isteyenler için hazırlanmıştır. Set özellikle dil nedeniyle dışlanmış kişilerin eğitime erişim koşullarını ve eğitim kalitesini artırmak isteyen karar mercileri, eğitimciler ve uzmanlar için değerli bir kaynak olacaktır. Ayrıca etnik azınlık dillerinden birini konuşan ve kendi topluluklarının eğitimdeki durumlarını düzeltmek isteyen kişilere de yararı olacaktır.

Bu set anadili temelli çokdilli eğitimin (ÇDE) önemi hakkında farkındalık oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır. ÇDE hakkında önemli argümanlar ve bilgiler içermektedir ve öğrencilere anadillerinde eğitim vermenin önemine ve yararlarına ışık tutmaktadır. Set ayrıca kendi durumunuzu değerlendirirken yararlanabileceğiniz fikirler, araştırma bulguları ve somut örnekler de sunmaktadır ve eğitim sisteminizi dilsel çeşitliliğe daha duyarlı hale getirebilmeniz için ne tür adımlar atmanız gerektiğine dair önerilerde bulunmaktadır.

Bu broşürler her şeyi açıklayan birer ders kitabı değildir ve karşılaşabileceğiniz her soruna dair yanıtlar içermemektedir. Size mümkün olduğunca çok yardımcı olabilmek için her kitapçığın sonuna bir kaynakça ekledik. Ayrıca, kitapçıkların her birinde terimler sözlüğü ve kitapçığın içeriğine dair bir sayfalık bir özet bulunmaktadır.

Bu seti nasıl kullanabilirsiniz?

Bu sette üç kitapçık bulunmaktadır. Her kitapçık belirli bir kitleye hitap etmektedir:

1) karar mercileri 2) eğitim programlarını planlayanlar ve eğitimciler 3) topluluk üyeleri. Her seviyeden bireylerin katkılarının ÇDE'nin geliştirilmesi için gerekli olduğunu unutmayın. Bu nedenle ÇDE programınızı planlamak, uygulamak ve sürdürmek için hep beraber çalışırken hem bu üç kitapçığı hem de mevcut diğer kaynakları kullanmanızı öneririz.

Set farklı şekillerde kullanılabilir. Hâlihazırda bir ÇDE programı yürütmekte olanlar buradaki fikirleri kullanarak anadilinde eğitimi teşvik edebilir ve programlarını güçlendirebilirler. Çokdilli eğitime aşina olmayan fakat azınlık dili konuşan öğrencilerin eğitimden faydalanma koşullarını iyileştirmek isteyenler ise bu kitapçıklarda incelemek istedikleri konuları seçebilir ve kendi bağlamları dâhilinde bunları tartışabilirler.

Terimler sözlüğü

Her kitapçığın kendi terimler sözlüğü olduğu gibi tüm set boyunca kullanılan terimleri içeren bir temel sözlük de bulunmaktadır. Gerektiğinde bu sözlüklerden yararlanın.

Çevirmenlere not

Bu set ilk olarak İngilizce hazırlanmıştır. Fakat yaygınlaşabilmesi için farklı dillere çevrilmesi gerekecektir ve farklı bağlamlara da uyarlanabilir. Bu setin çevirisini yapma ve uyarlama görevi size verilmişse lütfen aşağıdaki noktaları göz önünde bulundurun.

Setin kullanıcı dostu olması istenmiştir. Bu nedenle yazı dilinden ziyade bir kişiyle konuşuyormuşsunuz gibi resmî olmayan bir konuşma dili tercih edilmiştir. Çevirinizde resmî ve karmaşık bir dil kullanmaktansa bu tarzı kullanmanızı öneririz.

Her ne kadar bu set İngilizce olarak yazılmış olsa da, anadili İngilizce olmayan kişiler tarafından anlaşılabilir olup olmadığını görmek adına bölgesel bir çalıştayda (Aralık 2005, Chiang Mai, Tayland) bir deneme gerçekleştirdik. Anlaşılabilir olması amacıyla sette basit kelimeler kullandık. Özellikle karmaşık terimler kullanmaktan kaçındık. Yine de bazı özel terimlerin çevrilmesi zor olabilir. Örneğin, “çokdilli eğitim” ya da “toplumsal cinsiyet” terimleri sizin dilinizde bulunmayabilir, fakat bunların doğru şekilde çevrilmesi önemlidir. Nasıl çevrilmesi gerektiğinden emin olmadığınız terimler için bu terimleri kullanmakta olan ve çevirisini yapmış olabilecek uzmanlar ya da kuruluşlardan yardım alın. Ülkenizdeki eğitimciler bu terimlerin çevirisini yapmamışsa (ya da yanlış bir şekilde çevirmişse) bu alanda çalışan ulusal ya da uluslararası diğer kuruluşların nasıl bir çeviri yaptıklarına bakabilirsiniz.

Lütfen kendi nüshanıza şu ifadeyi ekleyin: "Bu set ©UNESCO Bangkok tarafından hazırlanan Çokdilli Eğitime Destek Seti [ISBN 92-9223-110-3]'nden çevrilmiş ve uyarlanmıştır". Yapılan her çeviri ve uyarlamanın iki nüshasının aşağıdaki adrese gönderilmesini rica ederiz.

APPEAL

UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education
920 Sukhumvit Road , Bangkok 10110, Thailand

Tel.: (66 2) 391 -577

Fax: (66 2) 391 0866

Email: gender@unesco-bkk.org

Kaynakça

- Benson, C. 2004. *The Importance of Mother Tongue-based Schooling for Educational Quality*. Commissioned study for EFA Global Monitoring Report 2005. Paris, UNESCO.
- Crystal, D. 1999. *The Penguin Dictionary of Language*. 2nd Edition. London, Penguin.
- Kosonen, K. 2005. Education in Local Languages: Policy and Practice in South-East Asia. In *First Language First: Community-based Literacy Programmes for Minority Language Context in Asia*. Bangkok, UNESCO. ss. 96-134.
- Malone, S. 2004. *Manual for Developing Literacy and Adult Education Programmes in Minority Language Communities*. Bangkok, UNESCO.
- UNESCO. 2004. *Gender in Education Network in Asia (GENIA): A Toolkit for Promoting Gender Equality in Education*. Bangkok, UNESCO.

Terimler Sözlüğü – Dil

Ağız	Bir dilin bölge veya toplumsal gruba göre değişen konuşma şekli. (ayrıca bkz. lehçe)
Anadili	Birinci dil (ayrıca bkz. D1, ev dili, yerel dil) ▶ <i>Kişinin (a) ilk öğrendiği; (b) anadili olarak gördüğü ya da diğerleri tarafından öyle kabul edilen; (c) en iyi bildiği ya da (d) en çok kullandığı dil</i>
Azınlık dili	Toplumsal ve/veya etnik bir azınlık grubu tarafından konuşulan dil ▶ <i>Bazen sayısal olarak büyük olup egemen konumda olmayan bir grubun dili anlamına da gelir.</i>
Çoğunluk dili	Bir ülkede/bölgede çoğunluğun konuştuğu dil
D1	Birinci dil, anadili (ayrıca bkz. anadili, ev dili, yerel dil) ▶ <i>Doğumdan itibaren öğrenilen dil ya da diller</i>
D2	İkinci dil, anadili-olmayan dil, daha geniş çevreyle iletişim kurmak için kullanılan dil ya da yabancı dil ▶ <i>Çoğunlukla ev dışında toplumun genelinde konuşulan dilden bahsederken kullanılır; çiftdilli eğitimde D1'den sonra öğretilen ikinci (resmî, yabancı) dil anlamında kullanılır.</i> ▶ <i>Etnolinguistik (etnodilsel) azınlıklar için D2 genellikle resmî ve/veya ulusal dildir.</i>
Egemen dil	Egemen toplumsal grup tarafından konuşulan ya da ülkenin asıl dili olarak görülen dil ▶ <i>Egemen dil, ülke nüfusunun sayısal çoğunluğu tarafından konuşulmuyor olsa bile resmî veya ulusal dil statüsünde olabilir.</i>
Ev dili	Evde konuşulan dil (ayrıca bkz. D1, anadili) ▶ <i>Bazı kişilerin birden fazla ev dili olabilir.</i>
Lehçe	Bir dilin bölge veya toplumsal gruba göre değişen konuşma şekli (ayrıca bkz. ağız)
Miras dil	Kişinin atalarının ya da etnolinguistik (etnodilsel) grubunun dili

Ortak dil (lingua franca)	Farklı etnolinguistik (etnodilsel) grupların iletişim için yaygın olarak kullandıkları dil <i>Örnek: Papua Yeni Gine'de Tok Pisin.</i>
Öğretim dili	Okul müfredatını öğretmede ve öğrenmede kullanılan dil
Resmî dil	Bir ülkede çoğunlukla okullar da dâhil kamusal alanda kullanılan dil <i>Örnek: Hindistan'da Hintçe ve İngilizce ülkenin resmî dilleridir ve ayrıca çok sayıda resmî eyalet dili vardır.</i>
Ulusal dil	Bir ülkede önemli görülen ve yaygın olarak konuşulan dil; bazen aynı zamanda ülkenin resmî dili <i>Örnek: Hindistan'da tanınan iki resmî dil, 22 ulusal dil vardır; Endonezya dili Endonezya'nın hem ulusal hem resmî dilidir.</i>
Yabancı dil	Söz konusu dili öğrenen kişinin yakın çevresinde konuşulmayan dil
Yazılı olmayan dil	Konuşulan fakat henüz okuma yazma için kullanılmayan dil
Yerel dil	İçinde yaşanan topluluğun konuştuğu dil <i>► Yazılı biçimi henüz tam olarak gelişmemiş diller anlamına da gelir.</i>

Terimler Sözlüğü – Genel

Akıcılık	Konuşma, okuma ve/veya yazmada ileri seviyede yeterlik
Aktarım	D1’de öğrenilenler diğer dillerdeki becerilere katkı sağlar; kişinin okumayı bir kez öğrenmesi yeterlidir.
Anadili temelli ÇDE	Okuma, yazma ve öğrenmenin D1’de başladığı ve bu sırada D2’nin öğretildiği eğitim sistemi (bkz. çokdilli eğitim)
Cinsiyet eşitliği	Kadınların ve erkeklerin, kız ve erkek çocukların, tüm insan haklarını kullanırken ve ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gelişime katkıda bulunup bunlardan yararlanırken eşit şartlara sahip olmaları
Çiftdilli	<i>Birey:</i> En az iki dili konuşabilme/anlayabilme (bazen de okuyup yazabilme) yeteneği <i>Toplum:</i> En az iki dil grubunun bulunması
Çiftdilli eğitim	Okuryazarlık ve öğretim için en az iki dilin kullanılması ▶ <i>İdeal olan öğrenmenin, öğrencinin ilk dilinde başlaması ve ikinci dilin aşamalı olarak dâhil edilmesidir.</i>
Çokdilli	<i>Kişi:</i> İkiiden fazla dili konuşma/anlama (ve bazen okuma/yazma) yeteneği <i>Toplum:</i> İkiiden fazla dil topluluğunun bulunması
Çokdilli eğitim (ÇDE)	İkiiden fazla dilin okuryazarlık ve öğretim için kullanılması ▶ <i>İdeal olan, ilk önce D1’in geliştirilmesi, diğer dillerin ise aşamalı olarak dâhil edilmesidir.</i>
Danışma kurulu	Bir ÇDE (Çokdilli Eğitim) programına destek olmak amacıyla topluluğun ileri gelenlerinin oluşturduğu kurul ▶ <i>Genellikle o dili anadili olarak konuşanlardan ve destekçi kurum ve kuruluşların üyelerinden oluşur.</i>
Destekçiler	Yeni bir programın uygulanması için toplulukla işbirliği halinde çalışan birey, kurum ve kuruluşlar

Dil geliştirme	<i>Eğitimde:</i> Bir kişiye bir dili iyi konuşmayı, okumayı ve yazmayı öğretmek <i>Azınlık dil gruplarında:</i> Bir dilin kelime dağarcığını genişleterek, o dilin yazılı bir biçimi üzerinde anlaşmaya vararak ve o dilde kitaplar ve eğitim-öğretim materyalleri yaratarak dilin sözlü ve yazılı olarak kullanılmasını teşvik etmek
Dilsel azınlık	Aynı dili kullanan ve toplumda nüfus (sayısal azınlık), ekonomi (yoksulluk) ve/veya siyaset kaynaklı olarak daha güçsüz olan grup
Egemen grup	Ülkede nüfus (sayısal çoğunluk), ekonomi (zenginlik) ve/veya siyaset (güç) kaynaklı olarak en güçlü toplumsal grup
Farkındalık oluşturma	Kişilere belirledikleri hedef ve ihtiyaçları karşılayabilmelerinde yardımcı olacak bilgilerin verilmesi
Göçmen	Bir bölgeden diğerine taşınmış kişi ya da grup
Harekete geçirme	Bir topluluğu, (ve onu destekleyenleri) bir programın planlanması ve uygulanması amacıyla birlikte çalışmalarını için organize etme süreci
Kolaylaştırıcı	Diğerlerinin öğrenmesine yardım eden kişi; öğretmen
Kültürlerarasılık	Farklı etnolingüistik (etnodilsel) ve/veya toplumsal gruplar arası karşılıklı anlayış ve hoşgörünün teşviki
Müfredat	Bir eğitim programında kullanılan öğretim planı, içerik ve öğretim materyallerinin tamamı
Okuryazar olmayan	Anladığı dilde henüz okuma-yazma öğrenme fırsatı olmamış kişi
Okuryazarlık	Bir dilde okuma, yazma, hesap yapma ve yaşamın gerektirdiği diğer şeyleri yapmak için o dili kullanma yeteneği
Ortografi	Alfabe, yazım ve noktalama kuralları dâhil bir dilin yazılması için oluşturulmuş sistem (ayrıca bkz. yazı sistemi)
Örgün	Genellikle egemen grubun üyeleri için tasarlanmış ve dilsel azınlık gruplarının ihtiyaçlarını karşılamayan okullara işaret eder.
Sivil Toplum Kuruluşu (STK)	Herhangi bir ulusal hükümete bağlı olmayan ve genellikle toplumun gelişimi için çalışmalar yapan kuruluş
Sürdürülebilirlik	Bir programın uzun süre devam edecek şekilde planlanması
Tekdillileştirme eğitimi	Öğrencilerin çok az yardımla ya da hiç yardım almaksızın tüm eğitimlerini ikinci/yabancı bir dilde alması
Uygulama	Yeni bir programı yürütmek için kişilerin ve kaynakların harekete geçirilme süreci

Yabancılaşma

Kişinin kendi dili ve kültürüyle bağını yitirmesi

- *Bir azınlık dilini konuşup egemen dilde eğitim alan kişiler ileride kendi dillerini ve kültürlerini reddedebilirler.*

Yazı sistemi

Sözlü bir dilin yazılı temsili (ayrıca bkz. **ortografi**)

Yerli

Bir bölge ya da ülkenin ilk veya eski sakinlerinin soyundan gelen kişi ya da grup

Yetkinlik

Dilde ya da okul müfredatındaki diğer derslerde edinilen bilgi, yetenek ve beceriler

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

Her Dil Derneği

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: *Ötekileri Dahil Etmek*

Karar Mercilerine Yönelik Kitapçık

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

Her Dil Derneği

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime
Destek Kitapçıkları:
Ötekileri Dahil Etmek

Karar Mercilerine Yönelik Kitapçık

Orijinal adı: Advocacy Kit for Promoting Multilingual Education: Including the excluded

Bangkok: UNESCO Bangkok, 2007

ISBN 92-9223-110-3

İlk baskısı: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Asia-Pacific Regional Bureau for Education, 920 Sukhumvit Rd, Prakanong, Klongtoey, Bangkok 10110 Thailand © UNESCO 2007

Türkçe baskısı: © Her Dil Derneği 2016 (Turkish edition)

Türkçe çeviri: Gülşah Türk

Türkçe baskısı Her Dil Derneği tarafından UNESCO ile yapılan anlaşma sonucu hazırlanmıştır.

Bu çeviri yayına Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO) lisansı altında Open Access üzerinden ulaşılabilir (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>).

“Bu yayında yapılan adlandırmalar ve materyalin sunumu herhangi bir ülke, bölge, şehir, bunların sınırları ya da yöneticilerinin yasal statüleri hakkında UNESCO tarafından bir fikir ileri sürüldüğü anlamına gelmemektedir.

Kitapta yer alan bilgilerin seçiminden, nasıl sunulduğundan ve ifade edilen fikirlerden yazarlar sorumludur. Bunlar UNESCO'nun görüşlerini yansıtmamakta ve Kurumu bağlamamaktadır.

Bu çeviri Her Dil Derneği'nin sorumluluğunda hazırlanmıştır.”

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: Ötekileri Dahil Etmek

4 kitapçık

[İçindekiler: Önsöz, Karar Mercilerine Yönelik Kitapçık, Programı Uygulayacaklara Yönelik Kitapçık, Topluluk Üyelerine Yönelik Kitapçık]

1. Çokdillilik 2. Eğitim politikası 3. Öğretim dili 4. Anadili

Serinin kapak fotoğrafı: “Getting Syria’s children back to school in Lebanon” (<https://www.flickr.com/photos/dfid/11174139473/>), Fotoğrafçı Russell Watkins/Department for International Development, CC BY 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Kitapçığın kapak fotoğrafı: Fotoğraf sahibinin izniyle kullanılmıştır.

Sayfa 9'daki fotoğraf: “Syrian refugee children in a Lebanese school classroom” (<https://www.flickr.com/photos/dfid/15101234827/>), Fotoğrafçı Russell Watkins/Department for International Development, CC BY-SA 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Sayfa 11'deki fotoğraf: “Syrian primary school children attending catch-up learning classes in Lebanon” (<https://www.flickr.com/photos/dfid/15278030225/>), Fotoğrafçı Russell Watkins/Department for International Development, CC BY 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Türkiye'de basılmıştır.

Karar Mercilerine Yönelik Kitapçık

Giriş

UNESCO 1990 yılında Herkes için Eğitim programını başlattığından beri birçok hükümet, ülkelerindeki çocuk ve yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla çaba göstermeye başladı. Çok şey yapılmış olsa da, genellikle kız çocukları ve kadınlar, yoksullar, özel ihtiyaçları olanlar, HIV/AIDS hastaları ve yaygın olmayan ya da azınlık dillerini konuşanlar gibi bazı gruplar hâlâ yeterli hizmet almıyor.

İster yerli ister göçmen bir topluluktan olsunlar, okula başladıklarında resmî dili anlamayan öğrencilerin büyük bir dezavantajı oluyor:

Çok bariz olsa da henüz herkesin farkında olmadığı bir gerçek var. Kişinin kendi dili dışında bir dilde öğrenim görmesi onun için iki kat zorluk demek; yalnızca yeni bir dil öğrendiğinden değil, aynı zamanda o dilde yeni bilgiler öğrendiğinden. Bu zorluklar, okuma yazması olmayan ya da azınlık ve mülteci durumundakiler gibi zaten eğitim konusunda risk altında olan ya da sorunlar yaşayan gruplar söz konusu olduğunda daha da ağırlaşabiliyor.¹

Bu zorlukları aşmanın en iyi yolu "Anadili temelli Çokdilli Eğitim"dir (ÇDE). Güçlü bir ÇDE programında egemen olmayan dil topluluklarından gelen öğrenciler eğitimin ilk yıllarında kendi dillerinde öğrenim görürken aynı zamanda bir ders olarak resmî dili de öğrenirler. Öğrenciler ülkenin dilini konuşmayı, okumayı ve yazmayı öğrendiğinde, öğretmenler bu dilde eğitim vermeye başlarlar. En iyi ÇDE programları öğrencileri ilkokul süresince her iki dili de hem iletişim kurmak hem de öğrenmek için kullanmaya teşvik eder.

UNESCO'nun dil ve eğitim arasındaki ilişkinin önemini farkında olduğunu organizasyonun çokdilli eğitimi neden desteklediğini açıkladığı üç maddede açıkça görebiliriz:

1. UNESCO, eğitimi öğrenci ve öğretmenlerin bilgi ve deneyimleri üzerine kurarak eğitimin kalitesini artırma amacıyla anadilinde eğitimi destekler.
2. UNESCO, hem toplumsal eşitlik ve cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla hem de dilsel açıdan çeşitli toplumların önemli bir ögesi olarak iki dilli ve/veya çokdilli eğitimi destekler.

1 UNESCO. 2003. Education in a Multilingual World. Paris, UNESCO

3. UNESCO, farklı toplulukların birbirini anlamasını teşvik etmek ve temel haklara saygı duyulmasını sağlamak adına kültürlerarası eğitimin önemli bir parçasının dil olduğunu kabul eder.²

Bu kitapçığın devamında anadili temelli ÇDE programları hakkında daha fazla bilgi verilmektedir. ÇDE hakkında sıkça sorulan sorular farklı bölümlerin başlıkları olarak kullanılmıştır. Bu soruların cevapları arasında eğitimcilerden, hükümet yetkililerinden, araştırmacılardan ve tüm dünyadan azınlık dil gruplarına mensup kişilerden yapılan alıntılar bulunmaktadır.

Soru ve Cevaplar: Azınlık Dil Topluluklarında Dil ve Eğitim

S1: Egemen olmayan ya da azınlık dil gruplarına mensup kişilerin eğitimdeki durumları nedir?

Egemen olmayan ya da azınlık dil gruplarına mensup kişiler, özellikle de uzak bölgelerde yaşayanlar, kaliteli bir temel eğitim almaya çalıştıklarında ciddi zorluklar yaşıyorlar:

- Bazılarının hiçbir şekilde okula erişimi bulunmazken, bazıları okullara erişebilse de eğitimi öğretmenleri ya da hiç öğretmenleri olmayabiliyor.
- Okullarda yeterli çalışan bulunsa bile öğretmenlerin çoğu öğrencilerin anlamadığı bir dil kullanıyor.
- Ders kitapları ve dersler egemen grubun dili ve kültürüne odaklanıyor. Öğrenciler bu kültüre aşina değillerse (çoğunlukla değildirler) kullanılan kavramları anlamaları çok zor oluyor.
- Egemen dil grubundan gelen öğretmenler öğrencilerin “yavaş” olduğunu düşünebilirler. Öğrencilerin dilini ve kültürünü takdir etmeyebilir hatta küçümseyebilirler.

Bu öğrenciler için çoğu zaman okul, aşina olmadıkları bir dille aşina olmadıkları kavramları öğreten yabancı bir yerdir. Hindistan’da azınlık dil grubuna mensup öğrencilerin Hintçe eğitim gördüğü bir sınıfa ziyaret eden bir eğitmen böyle bir durumdan bahsediyor:

Çocuklar öğretmenin kendi kendine konuşmasıyla hiç ilgilenmiyor gibiydiler. Boş gözlerle öğretmene, bazen de bazı [harflerin] yazılı olduğu tahtaya bakıyorlardı. Çocukların kendi söylediklerini anlayamadığının farkında olan öğretmen daha da yüksek sesle daha detaylı açıklamalar yapmaya devam ediyordu.

2 UNESCO. 2003. Education in a Multilingual World. Paris, UNESCO.

© SIL International

Daha sonra konuşmaktan yorulup çocukların da hiçbir şey anlamadığını fark ettiğinde, tahtadaki [harfleri] defterlerine geçirmelerini söyledi. Öğretmen şöyle diyordu: "Benim çocuklarım tahtadan harfleri geçirmek konusunda çok iyiler. Beşinci sınıfa geçtiklerinde, tüm cevapları defterlerine geçirip ezberleyebiliyorlar. Ama beşinci sınıf öğrencilerinden yalnızca ikisi Hintçe konuşabiliyor"³

Çocukları ya da yetişkinleri, ne konuşabildikleri ne de anlayabildikleri bir dilde eğitim veren okullara gitmeye zorlamak, toplumun üretken bireyleri olmalarını sağlamaktan ziyade buna engel oluyor. Dersler sürekli kendi toplumlarının dışındaki dünyaya odaklandığında ve bildikleri ve deneyimledikleri her şeyi hiçe saydığında, onlara açıkça dillerinin, kültürlerinin ve deneyimlerinin hiçbir değeri olmadığı mesajı verilmiş oluyor. Bu şekilde, okula gitmek çocukların topluluklarına, ailelerine ve kendilerine olan saygılarını yitirmelerine neden oluyor. Papua Yeni Gine'den bir ebeveyn durumu şu şekilde açıklıyor:

3 Jhingran, D. 2005. *Language Disadvantage. The Learning Challenge in Primary Education*. New Delhi, A. P. H. Publishing.

Çocuklar okula gittiklerinde, yabancı bir yere gitmiş oluyorlar. Anne babalarını, bahçelerini, kendi hayatlarına ait her şeyi geride bırakıyorlar. Sınıfta oturup kendi hayatlarıyla hiç alakası olmayan şeyler öğreniyorlar. Yalnızca başka şeyler öğrendiklerinden, sonraları kendilerine ait olanları reddetmeye başlıyorlar.⁴

Sonuç olarak, resmi eğitim sisteminde başarılı olmak isteyen öğrenciler çoğunlukla bunun için kendi dilsel ve kültürel miraslarını feda ederek büyük bir bedel ödüyorlar:

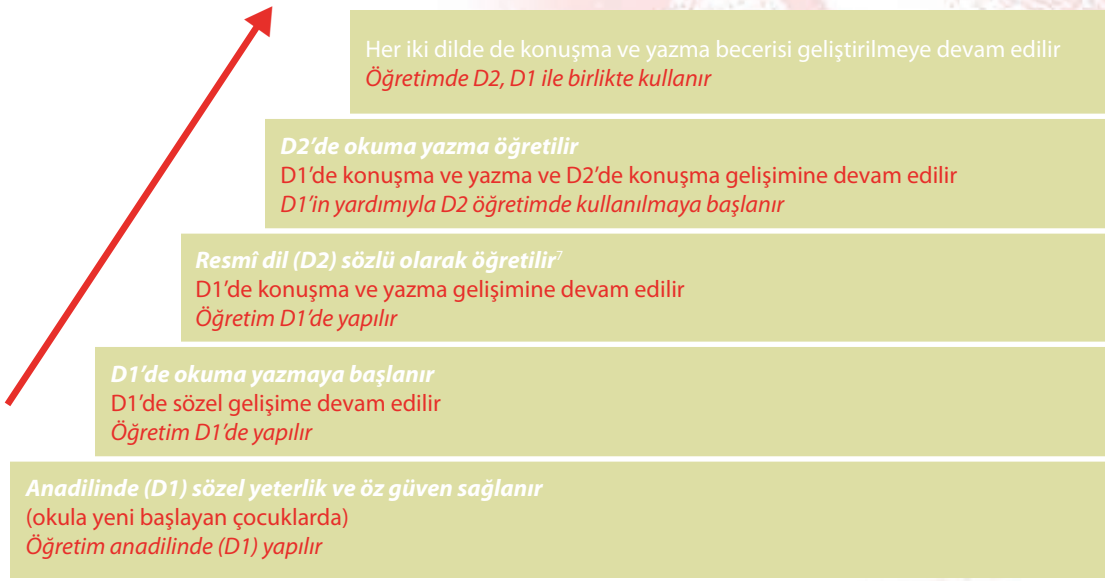
Dilsel azınlık grupları yalnızca etnik ve dilsel kimliklerini bırakıp egemen toplumun dilini ve kültürünü üstlenirlerse çoğunluğun hayatına kabul ediliyorlar, tabii kabul edilebilirlerse. Bu yeni bir süreç de değil. Tüm dünyada azınlık topluluklarının iyi bilinen, kayıt altına alınmış uzun ve üzücü tarihi bu.⁵

S2: Anadili temelli Çokdilli Eğitim (ÇDE) okula başladıklarında resmî dili anlamayan ya da konuşamayan çocukların eğitimine nasıl katkı sağlıyor?

Anadili temelli ÇDE programları öğrencilerin eğitimlerine en iyi bildikleri dilde başlamalarını sağlıyor. Kendi dillerinde öğrenirken, yeni (resmî) dille de tanışıyor ve o dilde de iletişim kurmaya başlıyorlar. Bu süreçte öğretmenler daha soyut kavramları anlayıp onlar hakkında konuşabilmeleri için yeni dildeki akademik kelime bilgilerini de geliştiriyor.⁶ *En iyi programlar, öğrencilerin ilkokul boyunca iletişim ve öğrenme becerilerini her iki dilde de geliştirmeye devam ettikleri programlar oluyor.*

Aşağıdaki adımlar güçlü bir ÇDE programında dil öğreniminin nasıl ilerlediğini gösteriyor:

- 4 Delpit, L. D. and Kemelfield, G. 1985. *An Evaluation of the Viles Tok Ples Skul Scheme in the North Solomons Province*. ERU Report No. 51. Waigani, Papua New Guinea, University of Papua New Guinea.
- 5 Shaeffer, S. 2003. (7-9 November) *Language Development and Language Revitalisation: An Educational Imperative in Asia*. International Conference on Language Development, Language Revitalization and Multilingual Education. Bangkok, Thailand.
- 6 Bu süreç, bir dilde öğrenilen kavramların öğrenciler yeni dilde gerekli kelime dağarcığını geliştirdiklerinde kolaylıkla o dile aktarılabilceğini öne süren eğitim ilkesine dayanmaktadır. (Bkz. Cummins, J. 2000. *Bilingual Children's Mother Tongue: Why is it Important for Education?*). .

Öğrenciler kendi dillerinde eğitim için bir temel kurduktan sonra, yeni dili önce sözlü sonra da yazılı olarak öğrenirler. Yeni dilde yeterlik kazanır kazanmaz ilk dillerini kullanmayı bırakmazlar. Aksine her iki dili de en azından ilkokul boyunca öğrenmek için kullanırlar:

Çocuklar ilkokul yılları boyunca iki ya da daha fazla dilde becerilerini geliştirmeye devam ettiklerinde, dilin kendisine ve etkin bir şekilde nasıl kullanılacağına dair daha sağlam bir bilinç ediniyorlar. Özellikle her iki dilde de okuma yazmayı öğrendiklerinde dili işlemek için daha fazla zamanları oluyor. Ayrıca her iki dilin gerçekliği kurma biçimlerini karşılaştırabiliyorlar.⁸

Bu sürecin en önemli noktaları şunlardır:

- Eğitim öğrencilerin zaten bildikleriyle başlar, okula başladıklarında sahip oldukları dil ve kültürün, bilgi ve deneyimlerin üzerine kurulur;
- Öğrenciler, yeni (resmî) dil akademik konuların öğretildiği tek dil olmadan önce bu dilde yavaş yavaş yeterlik kazanırlar;
- Öğrenciler her derste seviyelerine uygun yeterlik kazanırlar çünkü öğretmenler akademik kavramları anlamalarına yardımcı olmak için resmî okul dilinin yanı sıra anadilini de kullanırlar.

7 Bazı araştırmacıların bulgularına göre öğretmenler çocukların ev dillerini ilkokul boyunca öğretim dillerinden biri olarak kullandıkları sürece D2 daha erken bir yaşta da öğretilabilir

8 Cummins, J. 2000. *Bilingual Children's Mother Tongue: Why is it Important for Education?* <http://www.iteachilearn.com/cummins/mother.htm> (Erişim 17 Kasım 2006)

© SIL International

S3: Anadili temelli ÇDE ile gelişme arasında nasıl bir bağ var?

Nüfusun bir bölümünün dâhil edilmediği eğitim programları bu grupların yerel ve ulusal gelişim sürecinde aktif rol almalarını zorlaştırır çünkü bu tür bir eğitim,

... topluma ve ulusal kalkınmaya olumlu katkı sunabilmeleri için onlara [öğrencilere] gerekli bilgi, beceri ve davranışları kazandırmaz.⁹

Gelişim için eğitim, hangi anadili konuştuklarına bakmaksızın tüm öğrencilerin kendi potansiyellerini ortaya koyabilmelerini ve hem kendi refahlarına hem de toplumun ve ülkenin refahına katkıda bulunmalarını sağlamalıdır:

9 Department of Education. 1991. *Education Sector Review*. Waigani, Papua New Guinea, Department of Education.

Papua Yeni Gine'deki beş milyon kişi 800'ün üzerinde farklı dil konuşuyor. 1993 yılına kadar örgün eğitim sisteminde İngilizce kullanılıyordu. Yalnızca İngilizce olarak verilen eğitimin olumsuz etkilerini fark eden Papua Yeni Gine hükümeti 1995 yılında tüm ilköğretim sistemini gözden geçirdi. 2005 yılına gelindiğinde Papua Yeni Gine'de konuşulan 800'ün üzerinde dilden 400'ünde anadili temelli ÇDE programları açılmıştı.

Bir ulusun esas amacının tüm üyelerinin ve parçası olduğu büyük sistem(ler)in gelişimini sağlamak olduğuna inanıyoruz... Ulusal kalkınma, yönetenlerin ne yaptığına bağlı olmaktan ziyade yönetilenlerin neler yapabilmelerini sağladıklarına bağlıdır.¹⁰

Fotoğraf sahibinin izniyle kullanılmıştır

Küçük ya da büyük tüm kültürel gruplar içinde yaşadıkları dünyadan en iyi şekilde yararlanabilmek için stratejiler geliştirmişlerdir. Her dil o dili konuşanların nesiller boyu oluşturduğu bilgi ve birikimi aktarma yetisine sahiptir. Bir ulus, çeşitli kültürel gruplardan olan, farklı diller konuşan ve farklı bakış açılarına sahip kişilerin fikirlerini paylaşmasından ve ortak bir gelecek için plan yapmasından fayda sağlar. Egemen olmayan dil grupları için uygulanan ÇDE programlarının uzun vadeli amaçlarından biri üyelerinin tüm ulusun gelişimine dâhil olmak ve katkı sağlamak için gerekli bilgi, beceri ve güveni kazanmalarını sağlamaktır:

En önemli ulusal kaynağımız ülkemizdeki kültür çeşitliliğidir. Çeşitlilik, daha fazla bakış açısı, sorunların çözümü için daha fazla yol, daha yaratıcı fikirler ve değişimle daha kolay başa çıkma yetisi getirir... Çeşitlilik engellendiğinde...ülke zayıflar ve ayrışır.¹¹

10 Gharagedaghi, J. 1986. *A Prologue to National Development Planning*. New York, Greenwood Press.

11 Dr. John Waiko, Papua Yeni Gine Eğitim Bakanı, 2001.

Güçlü ÇDE programlarının hükümetlerce desteklenmesi tüm vatandaşlara azınlık dillerinin ve bu dilleri konuşanların değerli görüldüğünü gösterir. Öğrencilerin kendi dilleriyle resmî diller arasında iyi bir "köprü" kurmalarına yardımcı olan ÇDE programları, insanları kendilerine özgü dilsel ve kültürel miraslarını terk etmeye zorlamadan toplumsal birliğin sağlanmasına yardımcı olur. Dünyanın birçok yerindeki deneyimler insanların dilsel ve kültürel miraslarını reddetmenin ya da bunlar üzerinde baskı kurmanın ayrışma ve ihtilaf yarattığını göstermiştir. ÇDE, toplumda çeşitlilikten ödün vererek değil çeşitliliği koruyarak birlik sağlar.

S4: Anadili temelli ÇDE ile cinsiyet eşitliği arasında nasıl bir ilişki vardır?

Dilbilim araştırmacısı Corson 1993 yılında eğitimde adaletsiz dil politikaları ve planlamasından en çok etkilenen üç grubun kadınlar ve kız çocukları, yoksullar ve resmî yapılarda temsil edilmeyen dilleri konuşanlar olduğunu ortaya çıkardı. Bu üç durumu aynı anda yaşayanlar için ise adaletsizlik had safhada oluyor. Cinsiyet araştırmaları, kız çocukları ve kadınların pazarlarda ya da fabrikalarda çalışmadıkları sürece resmî dile erkek çocukları ve yetişkin erkekler kadar maruz kalmadıklarını çünkü hayatlarının çoğunlukla yerel dilin konuşulduğu ev ve aile ile sınırlı olduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak kız çocukların okulda öğretilenleri anlama ihtimali erkek çocuklarınkinden daha düşüktür. Ne yazık ki, kız çocuklara konuşmaları için fazla fırsat verilmediğinden ve erkek çocuklardan daha düşük bir performans sergilemeleri beklendiğinden bu fark anlaşılmamaktadır. Eğitimde cinsiyet eşitliği sağlanması konusunda dünya çapında farkındalık artsa da kız çocuklarda okula gitme oranı hâlâ erkek çocuklara oranla daha düşük ve azınlık dil topluluklarındaki kız çocuklar çoğunlukla en dezavantajlı olanlar.

Çokdilli eğitim sayesinde kız çocukların iyi bir eğitim almak için daha fazla fırsatı oluyor.

Cinsiyet faktörü ve eğitim açısından risk altında bulunma durumu keşiliyor; kız çocuklar ve kadınlar özellikle dezavantajlı durumda olabiliyor. En geleneksel toplumlarda, kız çocukların ve kadınların resmî dile okul, maaşlı iş ya da göç yoluyla maruz kalma ihtimali oğullarının, erkek kardeşlerinin ya da eşlerininkinden daha düşük olduğundan tek dilli olma ihtimalleri de yüksek oluyor.¹²

Anadili temelli çokdilli eğitim, azınlık dil topluluklarındaki kız çocuklara bazı yararlar sağlıyor:

- Aileler kız çocuklarını kendi topluluklarının dilini ve buna bağlı olarak tanıdık bir kültürü ve değerleri öğreten bir okula daha rahat gönderebilirler. Ayrıca ailelerin okula kayıt ve eğitim öğretim süreçleriyle ilgili kendi dillerinde bilgi almaları mümkün olur. Eğitimde resmî dille birlikte kendi dilleri de kullanılmaya devam ederse kız çocuklar eğitimlerine daha uzun süre devam etmeleri konusunda cesaretlendirilebilirler.
- ÇDE programları aileler ve öğretmenler arasında iletişimi kolaylaştırdığından topluluğun okul etkinliklerine katılımını artırır. Bu sayede okulun topluluğun ihtiyaçlarını ve değerlerini dikkate alması sağlanır.

12 UNESCO. 2003. Education in a Multilingual World. Paris, UNESCO

Russell Watkins/DFID, CC BY-SA 2.0

- Öğrencileriyle aynı dilsel ve kültürel topluluktan gelen erkek öğretmenler toplum tarafından daha sıkı bir kontrol altında olduklarından kız öğrencilerini istismar etme ihtimalleri de daha düşük olabilir. Öğrencilerin aileleriyle sosyal bağları olan öğretmenler daha güvenilir olurlar ve/veya toplumsal kontrole tabi olduklarından kız öğrencileri cinsel açıdan ya da başka şekillerde taciz etme ihtimalleri düşüktür.
- Kız öğrenciler sınıfta kendi dillerinde erkek öğrenciler kadar rahat bir şekilde iletişim kurabildiklerinden onlar kadar iyi öğrenebildiklerini gösterebilirler. Öğretmenler de erkek öğrencilere verdikleri fırsatları kız öğrencilere de vermeleri gerektiğini görebilirler.
- Kendi toplumları içinde öğretmenlik eğitimi alma ve öğretmenlik yapma fırsatları sayesinde daha fazla kadın öğretmen olmak isteyebilir. Bu sayede kız öğrencilerin daha fazla rol modeli olurken kadınlar da gelir elde etme fırsatı bulurlar.¹³

13 Benson, C. 2005. *Mother Tongue-based Teaching and Education for Girls*. Bangkok, UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001420/142079e.pdf> (Erişim 17 Kasım 2006)

S5: Peki maliyeti nedir? Çokdilli eğitim programlarının uygulanması ve sürdürülmesinin maliyeti yüksek midir?

Uygulanmasının ve sürdürülmesinin pahalı olacağını düşündüklerinden anadili temelli çokdilli eğitim programlarına karşı çıkanlar vardır. Oysaki dil ekonomisi alanında dile yönelik kamu politikalarını inceleyen çalışmalar ÇDE programlarının, özellikle de uzun dönem faydaları göz önüne alındığında, oldukça makul maliyetleri olduğunu göstermektedir:

Tek dilli bir programdan çiftdilli bir programa geçmek için yapılacak masraf sanıldan oldukça düşük. Yapılan değerlendirmeler yüzde 3 – 4 arası bir farkı işaret ediyor çünkü zaten eğitim sistemi tek dilli kalsa da çocukların okula gitmesi gerekecek. Bu nedenle, yalnızca nispeten ufak bir ek masrafın hesaba katılması gerekiyor.¹⁴

Belki de konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ÇDE'nin ne kadar mal olacağını sormaktansa şunu sormamız gerekiyor: resmî dili anadilleri olarak konuşmayan birçok öğrencinin başarısızlığına sebep olan bir eğitim sistemi neye mal oluyor?

ÇDE programı uygulamanın maliyetini azınlık dil gruplarından öğrencilerin yetersiz eğitim almasının ya da başarısız olmasının toplumsal ve ekonomik maliyetiyle karşılaştırsak Dünya Bankası'nın maliyet verimliliği üzerine çalışmalarının da gösterdiği gibi çokdilli eğitimin uzun vadede akıllıca bir yatırım olacağı açıktır. Örneğin, Guatemala'da Eğitim Bakanlığı verilerini kullanan bir çalışmada çiftdilli bir eğitim programındaki Maya öğrencilerle D2'de (yalnızca İspanyolca) eğitim veren bir programdaki Maya öğrencilerin sınıf tekrarı ve okul bırakma oranları karşılaştırıldı ve şu sonuca ulaşıldı:

İki dilli bir eğitim programına geçmek sınıf tekrarlarını azaltarak devletin 31 milyon quetzal'dan (5 milyon Amerikan doları) fazla tasarruf etmesini sağlayacaktır. Bu miktar yılda yaklaşık 100.000 öğrenciye verilen ilköğretimin maliyetine eşittir.¹⁵

Guatemala ve Senegal'den aldığı verileri kullanan başka bir çalışma ise yerel dillerde yayın yapmanın maliyetinin sürekli eğitim bütçesinde yalnızca küçük bir yüzdeye karşılık geldiğini (Guatemala'da % 0,13) ve başlangıç maliyetlerinin de iki üç yıl içerisinde geri kazanılabildiğini göstermektedir.¹⁶

14 Grin, F. Economic Considerations in Language Policy. 2005. Ricento, T. (ed). 2005. *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Oxford, Basil Blackwell.

15 Dutcher, N. 2004. *Expanding Educational Opportunities in Linguistically Diverse Countries*. Washington D.C., Center of Applied Linguistics. http://www.cal.org/resources/pubs/fordreport_040501.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)

16 Vawda, A. Y. and Patrinos, H. A. 1998. *Cost of Producing Educational Materials in Local Languages*. Washington D.C.: World Bank.

Russell Watkins/DFID, CC BY 2.0

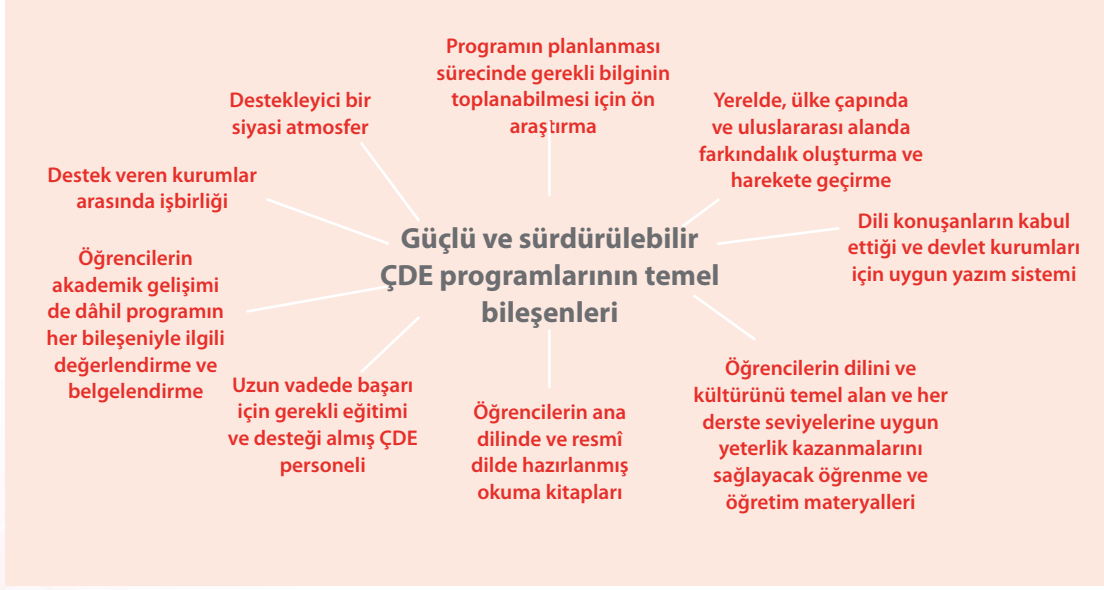
S6: Bir ÇDE programını güçlü ve sürdürülebilir kılan özellikler nelerdir?

ÇDE programlarının yenilikçi bir düşünme tarzına ve bireyler, organizasyonlar ve araçlar yani programın “ tarafları ” arasında işbirliğine ihtiyacı vardır. Aşağıdaki şekil en güçlü ÇDE programlarının “ temel bileşenlerini ” göstermektedir.¹⁷

Her ne kadar karar mercileri anadili temelli ÇDE programlarının uygulanması aşamasında aktif rol oynamasalar da aktif destekleri programların uzun vadede başarısı için son derece önemlidir. Karar mercilerinin en önemli katkılarından biri güçlü anadili temelli ÇDE programlarını destekleyen bir siyasi ortam yaratmalarıdır. Günümüzde dil ve eğitim politikalarının egemen olmayan diller konuşan kişiler de dâhil herkes için daha kaliteli eğitim-öğretim sağlanabilmesi için elzem olduğu gerçeği dünya çapında her zamankinden daha çok kabul görmektedir.¹⁸

17 Uyarlandığı kaynak: Malone, S. 2005. Planning community-based education programs in minority language communities. Resource manual for mother tongue speakers of minority languages engaged in planning and implementing education programs in their own communities..

18 Alidou, H., Boly, A., Brock-Utne, B., Diallo, Y. S., Heugh, K. ve Wolff, H. E. 2006. Optimizing Learning and Education in Africa: The Language Factor. A Stock-Taking Research on Mother Tongue and Bilingual Education in Sub-Saharan Africa. Paris, Association for the Development of Education in Africa (ADEA). www.adeanet.org/biennial-2006/doc/document/B3_1_MTBLE_en.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)

Destekleyici bir politik ortam yaratmak için en iyi politikalar, çokdilli eğitimi örgün ve yaygın eğitim sistemlerinin ayrılmaz bir parçası haline getiren ve uygulanması ve desteklenmesiyle ilgili açık yönergeler içerenlerdir. Bu politikalar açısından önemli bazı kararlar şunlardır:

- İlköğretimde (ideal olarak ortaöğretimde de) kaçınıcı sınıfların programa dâhil edileceğinin belirtilmesi
- Uygun bir devlet kurumu dâhilinde uygulama ve desteğin koordinasyonunu sağlayacak yapılar oluşturarak programın kurumsallaştırılması
- Özellikle ÇDE programlarına ayrılmış sürekli finansal kaynaklar oluşturulması

Karar mercileri, özellikle güçlü programlar geliştirilmesi ve sürdürülmesi için yerel topluluklarla çalışan tüm destekçi kurumlar (hükümet, STK'lar, üniversiteler vs.) arasında bir işbirliği ortamı yaratarak anadili temelli ÇDE programlarının başarısına katkıda bulunabilirler. Atılacak üçüncü önemli adım ise ÇDE programının ülke ve topluluk çapında planlanması, uygulanması ve sürdürülmesi için yeterli finansal kaynağın sağlanmasıdır.

S7: Peki güçlü anadili temelli ÇDE programları oluşturulabilmesi ve sürdürülebilmesi mümkün müdür?

UNESCO, UNICEF ve diğer iki ya da çok taraflı kurumların verdiği cesaret ve destek sayesinde, dünyanın birçok yerinde anadili temelli ÇDE programları oluşturulmuştur ve oluşturulmaya devam edilmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse Asya ve Pasifik bölgesinde Papua Yeni Gine’de, Çin’de, Tayland’da, Kamboçya’da, Bangladeş’te, Hindistan’da ve Solomon Adaları’nda bu tür programlar uygulanmıştır ya da planlanmaktadır. Bu programların, ihtiyacın farkında olup henüz “Herkes için Eğitim”in gerçekten de herkes için olmasını sağlayacak adımları atmamış olanlara ışık tutacağını umuyoruz.

© Arief Arianto, courtesy of the Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO (ACCU), Tokyo

UNESCO Dil ve Eğitim İlkeleri¹⁹

İlke I:

UNESCO öğrenci ve öğretmenlerin bilgi ve deneyimlerini temel alarak eğitimde kalitenin artırılması için anadilinde eğitimi destekler.

- 1) Anadilinde eğitim ilköğretim ve okuryazarlığın temel şartlarıdır ve mümkün olan en ileri seviyeye kadar uygulanmalıdır.
- 2) Okuryazarlığın korunabilmesi için hem gençler ve yetişkinler hem de okula giden çocuklar için yeterli miktarda okuma materyali bulunmalıdır.
- 3) Tüm eğitim planlamalarında ilgili ülkede alanında yetkin ve topluluklarının yaşamına aşina olup anadilinde eğitim verebilecek yeterli sayıda öğretmenin eğitimi ve ilave eğitimler için her aşamada önceden gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

İlke II:

UNESCO hem toplumsal eşitlik ve cinsiyet eşitliği sağlamanın bir yolu hem de dilsel açıdan çeşitli toplumların önemli bir ögesi olarak eğitimin her seviyesinde çiftdilli ve/veya çokdilli eğitimi destekler.

- 1) İletişim, ifade, dinleme ve diyalog kurma becerileri öncelikle anadilinde, sonra [anadili resmî dilden farklıysa] ülkenin resmî dilinde ve bunun yanı sıra bir ya da daha fazla yabancı dilde sağlanmalıdır.
- 2) Dil eğitimine yönelik elektronik ortamdaki materyallere kolayca ulaşılabilmesi ve bu alanda insan sermayesinin geliştirilmesi için internet üzerinden dil öğretimini destekleyen güçlü ulusal politikaların oluşturulmasına [ve gelişmekte olan ülkelere uluslararası destek ve yardım sağlanmasına] önem verilmelidir.

19 UNESCO. 2003. Education in a Multilingual World. Paris, UNESCO

İlke III:

UNESCO nüfusun farklı gruplarının birbirine karşı anlayışlı olmasını ve temel haklara saygı duyulmasını sağlamak adına dili kültürlerarası eğitimin önemli bir bileşeni olarak kabul eder.

- 1) Eğitimin her seviyesinde cinsiyet, ırk, dil, din, uyruk, yaş, engellilik ya da herhangi başka bir nedene dayanan ayrımcılığı sona erdirmek için önlemler alınmalıdır.
- 2) Hem azınlık gruplarına hem de yerli gruplara mensup kişilerin eğitim hakkına şu yollarla saygı gösterilmelidir:
 - Anadilinde öğrenme hakkına riayet edilmesi ve kültüre uygun iletişim ve bilgi aktarım yollarını içeren öğretim yöntemlerinin kullanılması;
 - Yalnızca anadilinde değil resmî dilde de eğitim vererek azınlık grupları ve yerli grupların toplumun geneline katılımının ve katkısının mümkün kılınması.
- 3) Eğitim, kültürel [ve dilsel] çeşitliliğin olumlu katkısına yönelik bilinç oluşturmali ve bu amaçla:
 - Azınlık [yerli] gruplarının tarihi, kültürü, dili ve kimliği müfredata gerçekçi ve olumlu bir biçimde dâhil edilmelidir.
 - Farklı kültürlerin daha iyi anlaşılabilmesi için dil öğretimi ve öğreniminde kültür bileşeni güçlendirilmelidir; diller yalnızca dilsel alıştırmalar olarak değil farklı yaşam biçimleri, edebiyatlar ve gelenekler üzerine düşünmek için birer fırsat olarak görülmelidirler.

Kaynakça

- Alidou, H., Boly, A., Brock-Utne, B., Diallo, Y. S., Heugh, K. and Wolff, H. E. 2006. Optimizing Learning and Education in Africa: The Language Factor. A Stock-Taking Research on Mother Tongue and Bilingual Education in Sub-Saharan Africa. Paris, Association for the Development of Education in Africa (ADEA). www.adeanet.org/biennial-2006/doc/document/B3_1_MTBLE_en.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)
- Benson, C. 2005. Mother Tongue-based Teaching and Education for Girls. Bangkok, UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001420/142079e.pdf> (Erişim 17 Kasım 2006)
- Cummins, J. 2000. Bilingual Children's Mother Tongue: Why is it Important for Education? <http://www.iteachilearn.com/cummins/mother.htm> (Erişim 17 Kasım 2006)
- Delpit, L. D. and Kemelfield, G. 1985. An Evaluation of the Viles Tok Ples Skul Scheme in the North Solomons Province. ERU Report No. 51. Waigani, Papua New Guinea, University of Papua New Guinea.
- Department of Education. 1991. Education Sector Review. Waigani, Papua New Guinea, Department of Education.
- Dutcher, N. 2004. Expanding Educational Opportunities in Linguistically Diverse Countries. Washington D.C., Center of Applied Linguistics. http://www.cal.org/resources/pubs/fordreport_040501.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)
- Gharagedaghi, J. 1986. A Prologue to National Development Planning. New York, Greenwood Press.
- Grin, F. Economic Considerations in Language Policy. 2005. Ricento, T. (ed). 2005. An Introduction to Language Policy: Theory and Method. Oxford, Basil Blackwell.
- Jhingran, D. 2005. Language Disadvantage. The Learning Challenge in Primary Education. New Delhi: A. P. H. Publishing.
- Malone, S. 2005. Planning community-based education programs in minority language communities. Resource manual for mother tongue speakers of minority languages engaged in planning and implementing education programs in their own communities.
- Shaeffer, S. 2003. (7-9 Kasım) Language Development and Language Revitalisation: An Educational Imperative in Asia. International Conference on Language Development, Language Revitalization and Multilingual Education. Bangkok, Thailand. http://www.sil.org/asia/ldc/plenary_papers/sheldon_shaeffer.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)

- UNESCO. 2000. The EFA 2000 Assessment: Papua New Guinea Country Report. http://www2.unesco.org/wef/countryreports/papua_new_guinea/contents.html (Erişim 17 Kasım 2006)
- UNESCO. 2003. Education in a Multilingual World. Paris, UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001297/129728e.pdf> (Erişim 17 Kasım 2006)
- Vawda, A. Y. and Patrinos, H. A. 1998. Cost of Producing Educational Materials in Local Languages. Washington D.C.: World Bank.
- Waiko, J. 1997. The Value of Traditional Knowledge in the 21st Century. Waigani Seminar. Waigani, Papua New Guinea, University of Papua New Guinea. <http://www.pngbuai.com/600technology/information/waigani/w97-keynote.html> (Erişim 17 Kasım 2006)
- Waters, G., Dondorp, A., Stillings, I., Wemin, J., Keruwa, R., Stefaniw, R. and Thomas, S. 1995. A Survey of Vernacular Education Programming at the Provincial Level within Papua New Guinea. Ukarumpa, Papua New Guinea, SIL International.

Terimler Sözlüğü – Dil

Anadili	Birinci dil (ayrıca bkz. D1 , ev dili , yerel dil) <ul style="list-style-type: none">▶ Kişinin (a) ilk öğrendiği; (b) anadili olarak gördüğü ya da diğerleri tarafından öyle kabul edilen; (c) en iyi bildiği ya da (d) en çok kullandığı dil
Azınlık dili	Toplumsal ve/veya etnik bir azınlık grubu tarafından konuşulan dil <ul style="list-style-type: none">▶ Bazen sayısal olarak büyük olup egemen konumda olmayan bir grubun dili anlamına da gelir.
Çoğunluk dili	Bir ülkede/bölgede çoğunluğun konuştuğu dil
D1	Birinci dil, anadili (ayrıca bkz. anadili , ev dili , yerel dil) <ul style="list-style-type: none">▶ Doğumdan itibaren öğrenilen dil ya da diller
D2	İkinci dil, anadili-olmayan dil, daha geniş çevreyle iletişim kurmak için kullanılan dil ya da yabancı dil <ul style="list-style-type: none">▶ Çoğunlukla ev dışında toplumun genelinde konuşulan dilden bahsederken kullanılır; çiftdilli eğitimde D1'den sonra öğretilen ikinci (resmî, yabancı) dil anlamında kullanılır.▶ Etnolinguistik (etnodilsel) azınlıklar için D2 genellikle resmî ve/veya ulusal dildir.
Egemen dil	Egemen toplumsal grup tarafından konuşulan ya da ülkenin asıl dili olarak görülen dil <ul style="list-style-type: none">▶ Egemen dil, ülke nüfusunun sayısal çoğunluğu tarafından konuşulmuyor olsa bile resmî veya ulusal dil statüsünde olabilir.
Ev dili	Evde konuşulan dil (ayrıca bkz. D1 , anadili) <ul style="list-style-type: none">▶ Bazı kişilerin birden fazla ev dili olabilir.
Miras dil	Kişinin atalarının ya da etnolinguistik (etnodilsel) grubunun dili
Öğretim dili	Okul müfredatını öğretmede ve öğrenmede kullanılan dil
Resmî dil	Bir ülkede çoğunlukla okullar da dâhil kamusal alanda kullanılan dil Örnek: Hindistan'da Hintçe ve İngilizce ülkenin resmî dilleridir ve ayrıca çok sayıda resmî eyalet dili vardır.

Ulusal dil

Bir ülkede önemli görülen ve yaygın olarak konuşulan dil; bazen aynı zamanda ülkenin resmî dili

Örnek: Hindistan'da tanınan iki resmî dil, 22 ulusal dil vardır; Endonezya dili Endonezya'nın hem ulusal hem resmî dilidir.

Yabancı dil

Söz konusu dili öğrenen kişinin yakın çevresinde konuşulmayan dil

Yerel dil

İçinde yaşanılan topluluğun konuştuğu dil

► *Yazılı biçimi henüz tam olarak gelişmemiş diller anlamına da gelir.*

Terimler Sözlüğü – Genel

Aktarım	D1’de öğrenilenler diğer dillerdeki becerilere katkı sağlar; kişinin okumayı bir kez öğrenmesi yeterlidir.
Anadili temelli ÇDE	Okuma, yazma ve öğrenmenin D1’de başladığı ve bu sırada D2’nin öğretildiği eğitim sistemi (bkz. çokdilli eğitim)
Cinsiyet eşitliği	Kadınların ve erkeklerin, kız ve erkek çocukların tüm insan haklarını kullanırken ve ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gelişime katkıda bulunup bunlardan yararlanırken eşit şartlara sahip olmaları
Çiftdilli	<i>Birey:</i> En az iki dili konuşabilme/anlayabilme (bazen de okuyup yazabilme) yeteneği <i>Toplum:</i> En az iki dil grubunun bulunması
Çokdilli	<i>Kişi:</i> İkiiden fazla dili konuşma/anlama (ve bazen okuma/yazma) yeteneği <i>Toplum:</i> İkiiden fazla dil topluluğunun bulunması
Çokdilli eğitim (ÇDE)	İkiiden fazla dilin okuryazarlık ve öğretim için kullanılması ► <i>İdeal olan, ilk önce D1’in geliştirilmesi, diğer dillerin ise aşamalı olarak dâhil edilmesidir.</i>
Dilsel azınlık	Aynı dili kullanan ve toplumda nüfus (sayısal azınlık), ekonomi (yoksulluk) ve/veya siyaset kaynaklı olarak daha güçsüz olan grup
Egemen grup	Ülkede nüfus (sayısal çoğunluk), ekonomi (zenginlik) ve/veya siyaset (güç) kaynaklı olarak en güçlü toplumsal grup
Farkındalık oluşturma	Kişilere belirledikleri hedef ve ihtiyaçları karşılayabilmelerinde yardımcı olacak bilgilerin verilmesi
Göçmen	Bir bölgeden diğerine taşınmış kişi ya da grup
Harekete geçirme	Bir topluluğu (ve onu destekleyenleri) bir programın planlanması ve uygulanması amacıyla birlikte çalışmalarını için organize etme süreci
Kültürlerarasılık	Farklı etnolingüistik (etnodilsel) ve/veya toplumsal gruplar arası karşılıklı anlayış ve hoşgörünün teşviki
Müfredat	Bir eğitim programında kullanılan öğretim planı, içerik ve öğretim materyallerinin tamamı

Okuryazar olmayan	Anladığı dilde henüz okuma-yazma öğrenme fırsatı olmamış kişi
Okuryazarlık	Bir dilde okuma, yazma, hesap yapma ve yaşamın gerektirdiği diğer şeyleri yapmak için o dili kullanma yeteneği
Ortografi	Alfabe, yazım ve noktalama kuralları dâhil bir dilin yazılması için oluşturulmuş sistem (ayrıca bkz. yazı sistemi)
Örgün	Genellikle egemen grubun üyeleri için tasarlanmış ve dilsel azınlık gruplarının ihtiyaçlarını karşılamayan okullara işaret eder.
Sivil Toplum Kuruluşu (STK)	Herhangi bir ulusal hükümete bağlı olmayan ve genellikle toplumun gelişimi için çalışmalar yapan kuruluş
Sürdürülebilirlik	Bir programın uzun süre devam edecek şekilde planlanması
Uygulama	Yeni bir programı yürütmek için kişilerin ve kaynakların harekete geçirilme süreci
Yabancılaşma	Kişinin kendi dili ve kültürüyle bağını yitirmesi <i>► Bir azınlık dilini konuşup egemen dilde eğitim alan kişiler ileride kendi dillerini ve kültürlerini reddedebilirler.</i>
Yazı sistemi	Sözlü bir dilin yazılı temsili (ayrıca bkz. ortografi)
Yerli	Bir bölge ya da ülkenin ilk veya eski sakinlerinin soyundan gelen kişi ya da grup
Yetkinlik	Dilde ya da okul müfredatındaki diğer derslerde edinilen bilgi, yetenek ve beceriler

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

Her Dil Derneği

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: *Ötekileri Dahil Etmek*

Programı Uygulayacaklara Yönelik Kitapçık

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

Her Dil Derneği

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime
Destek Kitapçıkları:
Ötekileri Dahil Etmek

Programı Uygulayacaklara Yönelik Kitapçık

Orijinal adı: Advocacy Kit for Promoting Multilingual Education: Including the excluded

Bangkok: UNESCO Bangkok, 2007

ISBN 92-9223-110-3

İlk baskısı: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Asia-Pacific Regional Bureau for Education, 920 Sukhumvit Rd, Prakanong, Klongtoey, Bangkok 10110 Thailand © UNESCO 2007

Türkçe baskısı: © Her Dil Derneği 2016 (Turkish edition)

Türkçe çeviri: Gülşah Türk

Türkçe baskısı Her Dil Derneği tarafından UNESCO ile yapılan anlaşma sonucu hazırlanmıştır.

Bu çeviri yayına Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO) lisansı altında Open Access üzerinden ulaşılabilir (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>).

“Bu yayında yapılan adlandırmalar ve materyalin sunumu herhangi bir ülke, bölge, şehir, bunların sınırları ya da yöneticilerinin yasal statüleri hakkında UNESCO tarafından bir fikir ileri sürüldüğü anlamına gelmemektedir.

Kitapta yer alan bilgilerin seçiminden, nasıl sunulduğundan ve ifade edilen fikirlerden yazarlar sorumludur. Bunlar UNESCO’nun görüşlerini yansıtmamakta ve Kurumu bağlamamaktadır.

Bu çeviri Her Dil Derneği’nin sorumluluğunda hazırlanmıştır.”

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: Ötekileri Dahil Etmek

4 kitapçık

[İçindekiler: Önsöz, Karar Mercilerine Yönelik Kitapçık, Programı Uygulayacaklara Yönelik Kitapçık, Topluluk Üyelerine Yönelik Kitapçık]

1. Çokdillilik 2. Eğitim politikası 3. Öğretim dili 4. Anadili

Serinin kapak fotoğrafı ve sayfa 26’daki fotoğraf: “Getting Syria’s children back to school in Lebanon” (<https://www.flickr.com/photos/dfid/11174139473/>), Fotoğrafçı Russell Watkins/Department for International Development, CC BY 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Kitapçığın kapak fotoğrafı: “Working together to help Syrian refugee children in Lebanon” (<https://www.flickr.com/photos/dfid/15089979007/>), Fotoğrafçı Russell Watkins/Department for International Development, CC BY 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Sayfa 2’deki fotoğraf: “Syrian primary school children attending catch-up learning classes in Lebanon” (<https://www.flickr.com/photos/dfid/15278030225/>), Fotoğrafçı Russell Watkins/Department for International Development, CC BY 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Türkiye’de basılmıştır.

Programı Uygulayacaklara Yönelik Kitapçık

Giriş

Dünyada okula devam etmeyen çocukların %50'si okul dilinin evde nadiren kullanıldığı ya da hiç kullanılmadığı topluluklarda yaşıyor. Bu durum "Herkes için Eğitim"e en büyük engelin ne olduğunu göstermektedir: öğrenmenin düşük seviyelerde kalmasına, okul bırakma ve sınıf tekrarı seviyelerinin ise yüksek olmasına sebep olan verimsiz uygulamaların bıraktığı miras.¹

Bu kitapçık yukarıdaki alıntıda da bahsedildiği gibi egemen olmayan ya da azınlık dil gruplarına mensup kişilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak eğitim programları hakkındadır. Kitapçığın aşağıdaki konular hakkında soru-cevap şeklinde ilerleyen bir yapısı vardır:

- Resmî okul dilini konuşmayan kişilerin eğitimdeki durumu
- Anadili temelli çokdilli eğitim (ÇDE) programlarının tanımı ve amacı
- Öğrencilerin ilk dilinde sağlam bir eğitim temeli ve resmî okul diline iyi bir "köprü" oluşturma süreci
- Etkili ÇDE programlarının planlanması ve uygulanması

Soru ve Cevaplar: Azınlık Dil Topluluklarında Dil ve Eğitim

S1: Resmî okul dilini konuşmayan kişilerin eğitimdeki durumları nedir?

Anadilleri resmî okul dilinden farklı olan kişilerin eğitime ulaşma ve/veya kaliteli eğitim alma ihtimalleri düşüktür:

- Birçoğunun, özellikle de ulaşılması zor bölgelerde yaşayanların, ya okulları yoktur ya da okulları olsa bile öğretmenleri bulunmamaktadır.

1 World Bank. 2005. *Education Notes. In their own Language: Education for All*. Washington D.C., World Bank. http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/Education-Notes/EdNotes_Lang_of_Instruct.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)

Russell Watkins/DFID, CC BY 2.0

- Okulları ve öğretmenleri olsa dahi öğretmenlerin öğrencilerle aynı toplumsal ve kültürel birikime sahip olma ya da öğrencilerin dilini konuşma ihtimali neredeyse yoktur.
- Öğretim materyalleri ve ders kitapları (eğer varsa) öğrencilerin anlamadığı bir dildedir. Dersler öğrencilerin sahip olduğu bilgi ve deneyimleri göz ardı eder ve yalnızca egemen dil ve kültürün önemli olduğu izlenimini yaratır.
- Öğrenciler okulun dilini ve buna bağlı olarak derslerin içeriğini anlamadığından birçoğu derslerinde başarılı olamaz. Sınıf tekrarı yapmaları gerekir ve sonuç olarak cesaretleri kırıldığından okulu tamamen bırakırlar.

S2: Anadili temelli çokdilli eğitim (ÇDE) nedir ve öğrencilerin okuldaki başarısına nasıl bir yardımı dokunur?

Anadili temelli ÇDE programları öğrencilerin ilk dilinde ya da anadilinde başlar, resmî okul dilini (ve gerekirse ilave dilleri) daha akıcı ve rahat konuşmalarına yardım eder ve kaliteli bir eğitim almak adına hem kendi dillerini hem de resmî dili kullanmaları konusunda onları cesaretlendirir.

Etkili ÇDE programları, azınlık gruplara mensup öğrencilerin egemen dilde örgün eğitim veren okullarda yaşadıkları bazı eğitim problemlerinin üstesinden gelmesine katkı sağlar:

Örgün eğitim veren kurumlarda yaşanan problem: Öğrencilerden eğitimlerine başladıklarında okul dilinde iletişim kurmaları beklenir, hâlbuki bu dili daha önce duymamış bile olabilirler.

- **ÇDE'nin çözümü:** Öğrenciler okula anadillerinde ya da ilk dillerinde başlarlar. Eğer sınıfta farklı birkaç dil grubundan öğrenciler varsa yerel olarak herkesin kullandığı bir dil seçilebilir.

Örgün eğitim kurumlarında yaşanan problem: Öğrencilerin henüz gerekli kelime dağarcığını oluşturmadan yeni dilde oldukça soyut kavramları öğrenmeleri gerekir.

- **ÇDE'nin çözümü:** İlk yıllarda öğretmen akademik kavramları öğretmek için öğrencinin bildiği dili kullanır. Bu sırada öğrenciler yeni dili önce sözel olarak öğrenmeye başlar daha sonra ise bu dilde okuma yazma öğrenirler.

Öğrenciler yeni dilde akıcılık kazandıkça öğretmenler bu dili öğretimde kullanmaya başlarlar. Fakat yeni fikirleri aktarmak, öğrencilerin öğrendikleri konuların üzerinden geçmek ve anlamadıkları noktaları açıklamak için anadillerini kullanmaya devam ederler.

Öğrenciler bir kavramı kendi dillerinde öğrendiklerinde bunu ikinci dilde tekrar öğrenmelerine gerek yoktur. İkinci dilde bu kavramı aktarmak için kullanılan kelimeyi öğrenmeleri yeterlidir. Bu yüzden birçok ÇDE öğretmeni "*Öğrencilerim bu kavramları ilk kez anlıyor!*" demektedir.

İyi planlanmış anadili temelli ÇDE programlarında eğitim alan öğrencilerin özellikleri şunlardır:

- **Çokdilli:** Günlük yaşamlarında ve okulda öğrenmek için iki ya da daha fazla dil kullanırlar.
- **Çok dilde okuryazar:** İki ya da daha fazla dilde yetkin bir şekilde okuyup yazabilirler.
- **Çokkültürlü:** Kendi kültürlerine ve topluluklarına olan saygı ve sevgilerini korurken toplulukları dışından kişilerle de rahatça yaşar ve çalışırlar.

S3: Çocukların okulda ilk dillerinden resmî dile geçiş süreçleri nasıldır?

Öğretmenler profesyonel bir eğitim aldıklarında ve hem öğrencilerin anadilinde hem de resmî dilde oluşturulmuş kaliteli materyallere erişimleri olduğunda dil eğitim süreci ve hızı esnek olabilir. Fakat Asya ve Pasifik bölgesindeki örnekler öğretmenler profesyonel bir eğitim almadığında, az sayıda öğretim ve öğrenme materyali bulunduğu ve öğrenciler okul dışında dile çok az maruz kaldıklarında, öğrencilerin ve öğretmenlerin zorlanmaması adına daha yavaş ilerlemenin en iyisi olduğunu göstermiştir.

Anadili temelli çokdilli eğitimin temel ilkelerinden birine göre öğrenciler, yeni olanı (yeni bilgiler, kavramlar ya da diller) öğrenirken hâlihazırda bildiklerini (bilgileri ve deneyimleri, kendi dilleri) kullandıklarında en iyi şekilde öğrenirler. ÇDE programları öğrencilere kendi dillerinde iyi bir eğitim *temeli* ve yeni dile iyi bir *köprü* oluşturmaları konusunda yardımcı olmaya odaklanır.

İlk dille başlamak. Güçlü ÇDE programlarında öğrenciler öğrenmeye ilk dillerinde yani en iyi anladıkları ve konuştukları dilde başladıklarında güçlü bir eğitim temeli oluşturmaya da başlarlar. Derslerde yeni konular öğrencilerin sahip olduğu bilgi ve deneyimle ilişkilendirilerek anlatılır. Araştırmalara göre ilk dilde atılan bu temel öğrencilerin diğer dilleri başarılı bir şekilde öğrenmelerinin anahtarıdır:

Çocuğun anadilindeki gelişimi ikinci dilde göstereceği gelişimin göstergesidir... Anadillerinde güçlü temelleri olan çocuklar okul dilinde daha güçlü okuryazarlık becerileri geliştirirler.²

© SIL International

2 Cummins, J. 2000. *Bilingual Children's Mother Tongue: Why is it Important for Education?* <http://www.iteachilearn.com/cummins/mother.htm> (Erişim 17 Kasım 2006)

Yeni dile köprü kurmak. Anadillerinde bir eğitim temeli oluşturan öğrenciler, yeni dili önce sözlü sonra yazılı olarak öğrenmeye başlarlar. Fakat yeni dilde yeterlik kazanır kazanmaz ilk dillerini kullanmayı bırakmazlar. Aksine, her iki dili de en azından ilköğretim süresince öğrenmek için kullanmaya devam ederler:

Çocuklar ilkokul yılları boyunca iki ya da daha fazla dilde becerilerini geliştirmeye devam ettiklerinde, dilin kendisine ve etkin bir şekilde nasıl kullanılacağına dair daha sağlam bir bilinç ediniyorlar. Özellikle her iki dilde de okuma yazmayı öğrendiklerinde dili işlemek için daha fazla zamanları oluyor. Ayrıca her iki dilin gerçekliği kurma biçimlerini karşılaştırabiliyorlar.³

Dil eğitiminde öğrencilerin ilk dillerinde başlayan ve daha sonra yeni dili önce sözlü sonra yazılı olarak dâhil eden dört genel safhadan bahsedebiliriz. (Eklenen her yeni dil için ek safhalar gerekli olabilir.) Her safha önceki safhaların üzerine inşa edilir ve öğretmen her safhada çocukların öğrenmiş olduklarına takviyede bulunur.

İlköğretim seviyesinde dil eğitimi safhaları⁵

3 Cummins, J. 2000.

4 D1 = çocuğun ilk dili/anadili/miras dili, en iyi bildiği dil;
D2 = çocuğun ikinci dili/resmî dil.

5 Uyarlandığı kaynak: S. Malone, 2005b. Planning community-based education programs in minority language communities. Resource manual for mother tongue speakers of minority languages engaged in planning and implementing education programs in their own communities.

S4: Güçlü ve etkili anadili temelli ÇDE programlarının uygulanması için neler gerekir?

Dünya çapında ÇDE programları üzerine yapılan bir çalışma, en başarılı ve sürdürülebilmiş programların bazı ortak noktaları olduğunu gösteriyor:

1. Azınlık dil toplulukları programlarının planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve sürdürülmesi için sorumluluğu paylaşıyorlar.
2. Devlet kurumları, STK'lar, üniversiteler ve diğer ilgili kurumlar programların desteklenmesi için birlikte çalışıyorlar.
3. Programın tüm bileşenleri, özellikle de eğitim, materyal geliştirme ve yerel öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi için yeterli mali kaynak sağlanıyor.
4. Öğrenciler, onların aileleri ve toplulukları eğitim hedeflerine ulaşmalarında bu programın sağladığı faydaların farkında oluyorlar.

© SIL International

Bu programların uygulanması ve sürdürülmesi sürecinde aşağıdaki genel kategorileri verilen aktivitelerin gerçekleştirilmesi gerekir:

Programı uygulayacak olanlar yukarıda verilen tüm aktivitelerden sorumlu olmayabilirler. Örneğin, ÇDE programı için destekleyici politikaların oluşturulması ya da finansal kaynak sağlanması aşamasına dâhil olmayabilirler. Yine de diğer aktivitelerin birçoğuna dâhil olacaklardır. Aşağıdaki bölümler bu aktiviteler hakkında kısa ve genel bazı bilgiler vermektedir.

Planlama için bilgi toplama. Başarılı programlar iyi bir planlamayla başlar ve iyi bir planlama için de iyi bilgiye ihtiyaç vardır. Aşağıdaki sorulara verilecek yanıtlar etkili bir ÇDE programı oluşturmak için ihtiyaç duyulacak bazı bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır:

- Dil topluluklarındaki kişiler eğitimdeki mevcut durumlarını nasıl tanımlamaktadırlar? (*Çocuklarının eğitimi için hedefleri nelerdir? Ne tür problemler veya ihtiyaçlar görürler?*)
- Hangi azınlık dil toplulukları bir ÇDE programına başlamak üzere hazır durumdadırlar? (*Dillerini eğitimde kullanılmaya uygun hale getirmeye isteklidir mi? Bu iş için uygun öğretmen ve yazarları belirlediler mi? Dersleri yapmak için uygun bir mekânları var mı? Programın uygulanması ve sürdürülmesi için üzerlerine düşeni yapmaya hazırlar mı?*)
- Yerel dilin mevcut durumu nedir? (*Bu dili konuşanlar, eğitimciler ve ilgili devlet kurumları tarafından kabul gören bir yazı sistemi var mı?*)

- Ne tür kaynaklar bu amaç için kullanılabilir? (Eğitimler nerede gerçekleşecek? Eğitimciler kimler olacak? Derslerin teftişini kim yapacak? ÇDE müfredatının oluşturulmasına kimler destek olacak? Kimler öğrencilerin dilinde okuma materyalleri oluşturacak?)
- Programın uygulanmasına ve sürdürülebilirliğine engel teşkil edebilecek faktörler nelerdir ve bu sorunlar için ne tür çözümler sunulabilir? (Eğitim, teftiş ve materyallerin dağıtım aşamasında ulaşım bir problem olacak mı? Olacaksa, bölgede eğitim için kullanılacak tesisler var mı? Bölgelerindeki diğer öğretmenleri teftiş etmeleri için "uzman öğretmenler" görevlendirilebilir mi?)
- Yayınlanmış rapor ve diğer belgelere göre mevcut dil ve eğitim durumu nedir? (Her dil topluluğundaki çocukların yüzde kaç eğitim sistemine dâhil olmaktadır? Eğitime başlayanların yüzde kaç 6. sınıfı ya da 10. sınıfı bitirmektedir? Yetişkinlerin yüzde basılı eserlerden yararlanabilmektedir? Bu eserler hangi dil ya da dillerdedir?)

Fotoğraf sahibinin izniyle kullanılmıştır

Filipinler Örneği:

Yaygın Yetişkin Eğitimi Programı İçin Ön Araştırma⁶

Filipinler Yaygın Eğitim Bürosu birkaç dil topluluğunda anadili temelli çiftdilli eğitim programları başlatmış fakat öğrenme materyalleri ve eğitilmiş yöneticiler gibi bazı kaynakların eksikliğinden dolayı programların tamamı planlandıkları şekilde uygulanamamıştır. Sürdürülebilir programlardan biri Morong, Bataan'da Magbikin dil topluluğu için uygulanan "Yerli Bireyler için Eğitim Programı"dır. Bu eylem araştırması projesinin iki safhası olmuştur. İlk safhada, öğrenme ihtiyaçlarının belirlenmesi ile yerel müfredat ve öğrenme materyallerinin geliştirilmesine odaklanılmıştır. İkinci safhada ise öğrenme materyalleri üretilmesi, kapasite geliştirme ve öğrenme amaçlı grup oturumları düzenlenmesi söz konusu olmuştur. Bu programla ilgili bir raporda program yöneticilerinin topluluğun amaç ve ihtiyaçlarını belirlemek için kullandıkları bazı araştırma stratejileri şu şekilde belirtiliyor:

- ▶ Eylem araştırması yoluyla bilgi toplama süreçleri ve bunların amaçlarına yoğunlaşan proje oryantasyon oturumları
- ▶ Topluluğun liderleri ve diğer üyeleriyle iyi ilişkiler kurmak amacıyla toplulukla diyalog oturumları
- ▶ Toplulukla ilgili bilgi edinmek amacıyla belirli bazı konular hakkında grup tartışmaları
- ▶ Grup tartışmalarından edinilen bilgileri doğrulamak ve bunlara ilave bilgiler edinmek amacıyla topluluğun önemli üyeleriyle yapılan görüşmeler ve ev ziyaretleri

Bu oturumlar yoluyla belirlenen ihtiyaçlar ve problemler topluluk üyelerinin verdikleri bilgiler doğrultusunda kategorize edildi ve öncelik sırasına konuldu. Daha sonra program yöneticileri yaygın eğitim programı için topluluk temelli bir müfredat geliştirmek amacıyla bu kategorilerden yararlandılar.

6 Valles, M. C. 2005. Action Research on the Development of an Indigenous Peoples Education Programme for the Magbikin Tribe in Morong, Bataan, Philippines. UNESCO, *First Language First: Community-based Literacy Programmes for Minority Language Contexts in Asia*. Bangkok, UNESCO, ss. 181-195.

Farkındalık oluşturma ve ilgili kişileri harekete geçirme. İnsanların ÇDE programlarını desteklemeleri için çokdilli eğitimin amacı ve faydalarıyla ilgili bilgi edinmeleri gerekir. Farkındalık oluşturma ve harekete geçirmeye yönelik etkinlikler, programların planlanması, uygulanması ve desteklenmesi aşamasında insanları beraber çalışabilmeleri için cesaretlendirecek gerekli bilgiyi sağlamalıdır. Bu etkinlikler topluluk ya da bölge dâhilinde gerçekleştirilebilecekleri gibi ülke çapında da olabilirler.

Toplulukta farkındalık oluşturma ve kişileri harekete geçirme. Yıllarca ayrımcılığa ve ihmale maruz kalmış azınlık dil topluluğu üyeleri dillerinin ve kültürlerinin herhangi bir değeri olmadığını düşünebilirler. Çoğu zaman çocuklarının “gücün dilini” mümkün olduğunca çabuk öğrenmelerini sağlarlarsa onlara iyilik etmiş olacaklarına inanırlar. Çocukları sınıfta kendi dillerini kullanırlarsa resmî ya da egemen dili öğrenme ihtimallerinin çok daha düşük olacağından korkarlar.

Bu tür algıların üstesinden gelmek için farkındalık oluşturma çalışmaları çokdilli eğitimin hem *eğitim açısından* hem de *kültürel açıdan* değerine odaklanmalıdır. Bu etkinliklerde aileler ve toplumun diğer üyeleriyle ÇDE hakkında konuşulabilir, onlara kendi dillerinde okuma materyalleri gösterilebilir, konu hakkında skeçler oynanabilir (örneğin, bir skeçte öğrencilerin anlamadığı bir dili kullanan öğretmen sonraki skeçte öğrencilerin anadilini kullanabilir) ve daha sonra burada verilen mesaj tartışılabilir, farklı bir toplulukta bulunan bir ÇDE sınıfı ziyaret edilebilir ya da etkileşimli bir ÇDE sınıfının videosu gösterilebilir.

Filipinler Örneği: Bir İlköğretim Programı İçin Toplulukta Farkındalık Oluşturma⁷

Filipinler'deki eğitimciler okullarında başlatılmış olan bir ÇDE programı hakkında konuşmak üzere yerel topluluğa bir ziyaret düzenlediler. Bazı aileler programın amacını henüz tam olarak anlamamışlardı ve çocuklarının Filipince ve İngilizce'yi (ülkenin resmî dilleri) iyi öğrenemeyeceklerinden endişe ediyorlardı. Ziyaretçiler ÇDE programının amacının anadillerinde sağlam bir eğitim temeli ve resmî dilelere de iyi bir köprü oluşturmada çocuklarına yardım etmek olduğunu açıkladılar. Daha sonra ailelerin sorularını dikkatlice yanıtlayarak ülkenin farklı kısımlarından örnekler verdiler. Toplantının sonunda aileler ziyaretçilere: “Tamam, programa devam edeceğiz. Ama gidin Manila'dakilere söyleyin sağlam bir temel ve iyi bir köprü oluşturmada çocuklarımıza yardım ettiklerinden emin olsunlar!” dediler.

7 Yazarın kişisel görüşmelerinden. 2001. Philippines

Bölgede ve şehirlerde farkındalık oluşturma ve kişileri harekete geçirme. Yerelde, bölgede ya da şehirde kamu görevlileri ilköğretimde resmî dil dışındaki dillerin kullanılmasının nedenini anlamazlarsa ÇDE'yi desteklemeleri zor olacaktır. Eğitim alanındaki yetkililerin ÇDE'nin gerekçesi, amacı ve yararlarına dair bilgi edinmeleri, uygulanması ve desteklenmesi için harcanacak çabaya değerine dair güvence almaları gerekmektedir.

© SIL International

Kişilerin harekete geçirilmeleri için şu tür etkinlikler yapılabilir:

- Resmî okul dilini konuşmayan öğrencilerin eğitimde yaşadığı problemler hakkında (azınlık topluluklarının üyeleriyle) grup tartışmaları;
- ÇDE sınıflarına ziyaretler yapılması ya da bu sınıflarda çekilmiş videoların izlenmesi ve gözlenenler hakkında tartışmalar yapılması;
- Ön araştırma sürecine, eğitim çalıştaylarına ve/veya müfredat geliştirme sürecine katılma;
- Nasıl başarılı programlar geliştirilebileceğine dair yenilikçi düşünmeyi teşvik etme.

Papua Yeni Gine Örneği: Okul Öncesi Eğitim İçin Şehirlerde Farkındalık Oluşturma⁸

Kaugel dil topluluğu üyeleri çocukları için anadilde eğitim veren bir okul öncesi programı başlattıklarında öncelikle yaptıkları şeylerden biri kendi dil ve eğitim derneklerini kurup bunu bir STK olarak kaydettirmektir. Eski bir öğretmen olan program koordinatörü bu yerel programın sürdürülebilmesi için ildeki eğitim müdürlüğü tarafından kabul edilmesi ve onaylanması gerektiğinin farkındaydı. Program için hazırlanmış Kaugel dilindeki okuma materyallerinin örneklerini eyalet başkentindeki eğitim müdürlüğüne götürdü. İl eğitim müdürünü eğitim çalıştaylarına ve derslere davet etti ve eğitim müdürlüğüne düzenli olarak programla ilgili raporlar gönderdi. Ayrıca Kaugel koordinatörü, il eğitim müdürlüğüne diğer dil gruplarından okul öncesi programları başlatmak isteyenleri eğitmeleri konusunda yardımcı olmayı teklif etti. Kaugel programıyla il eğitim müdürlüğü arasındaki ilişki iki taraf için de yararlı oldu: Kaugel eğitmenleri illerdeki öğretmen eğitimi çalıştaylarına yardımcı olurken, il eğitim müdürlüğü de Kaugel programına ders araç gereçleri (ve itibar) sağladı. 1984 yılında başlatılan Kaugel programı yirmi yıldan uzun bir süredir başarılı bir şekilde sürdürülüyor ve Kaugel dili temelli eğitim şu an Papua Yeni Gine'nin örgün eğitim sisteminin bir parçası.

Ülke çapında farkındalık oluşturma ve kişileri harekete geçirme. Ülkedeki ya da ülke dışındaki başarılı programlara ziyaretlerde bulunulması karar mercileri ve ülkedeki diğer yetkililer için son derece etkili bir farkındalık oluşturma etkinliği olmaktadır. Ülke ya da bölge çapında çokdilli eğitime odaklanan bir sempozyum ya da çalıştay düzenlenmesi de uygulanabilecek başka bir stratejidir.

8 Yazarın 1982 – 1987 yılları arasında Kaugel dil programıyla çalışırken edindiği kişisel tecrübelerden.

Hindistan Örneği: Çokdilli Eğitim İçin Ülke Çapında Farkındalık Oluşturma⁹

2005 yılında Hindistan Mysore'da "Kabile eğitimi odaklı Çokdilli Eğitim Çalıştayı" düzenlendi. Üç günlük bu çalıştayı sponsorluğunu UNESCO, UNICEF, Ulusal Eğitim, Meslek Eğitimi ve Araştırma Konseyi ile Hindistan Dilleri Merkez Enstitüsü üstlenmişti.

Çalıştayı amacı azınlık dil gruplarının üyelerini, uygulayıcıları, akademisyenleri ve karar mercilerini azınlık dili konuşanların eğitime dair ihtiyaçlarını tartışmak üzere bir araya getirmektir. Çalıştayı planlayanlar, katılımcıların dil topluluklarının eğitime dair ihtiyaçlarına uygun ve öğrencilerin dil ve kültürlerine saygı duyan eğitim programları planlanmasını tartışırken birbirlerinden bir şeyler öğrenebileceklerini umdular.

Hindistan'da politikalarla eyaletler karar verdiği için çalıştayı amacı özellikle o seviyedeki hükümet yetkilileri arasında farkındalık oluşturmaktır. Çalışmaya ayrıca azınlık dili konuşan kişiler, ÇDE programlarını destekleyen STK'ların üyeleri ve ülke çapından bazı akademisyenler ve hükümet yetkilileri de davet edilmişti. Böylece tabandan gelenler, akademisyenler ve karar mercileri arasında bir denge kurulması amaçlandı.

Katılımcılar Hindistan'da oluşturulacak bir Anadili temelli ÇDE programının temel bileşenleri olarak üzerinde durulması gereken dört nokta belirlediler:

- ▶ Başlangıçtan itibaren topluluğun sürece dâhil edilmesi (yazı sistemiyle ilgili kararlar dâhil)
- ▶ Yerel bağlam temel alınarak oluşturulmuş bir müfredat
- ▶ Çocukların kendi topluluklarından gelen ve anadilini konuşan öğretmenler
- ▶ Çocukların anadillerinde çeşitli okuma materyalleri

9 Yazarın kendi deneyiminden.

Henüz yazılı olmayan diller için yazı sistemi geliştirme. Bir dilin yazılması için yazı sistemi oluştururken o dilin önemli seslerini temsil edecek semboller/harfler ve yazım kuralları (büyük harfler, noktalama, tire kullanımı vb.) seçilir ve test edilir.

Yazı sistemi geliştirmenin iki hedefi vardır: 1) dili kullananların yazı sistemini onaylamaları ve düzenli olarak kullanmaları ve 2) yazı sisteminin ilgili devlet kurumları tarafından kabul edilebilir olması. Yazı sistemi geliştirme sürecinde genellikle aşağıdaki adımlar izlenir:

1. **Dil anketleri:** dil hakkında bilgi toplama – dili konuşanların sayısı, dilin konuşulduğu coğrafi bölge, dilin lehçe/ağızlarının sayısı ve aralarındaki benzerliğin ya da farklılığın seviyesi, kişilerin kendi dillerine karşı tutumları ve dilin kullanıldığı alanlar (ör. toplumsal, ekonomik, siyasî, dinî, kültürel).
2. **Dil analizi:** dilin harf ya da sembollerle temsil edilmesi gereken seslerinin belirlenmesi.
3. **Deneme yazı sistemi:** dili anadili olarak konuşanların, gerekirse dilbilimciler yardımıyla, dillerini temsil edecek harf ya da sembollerini belirlediği ve geçici ya da deneme amaçlı bir yazı sistemi ortaya çıkardıkları yazı sistemi çalışmayı düzenlenmesi.
4. **Test etme:** deneme amaçlı kullanılan yazı sisteminin hem resmî olarak (kişilerin yazılı dili nasıl kullandıklarını gözlemleyerek ve ortaya çıkan problemlere dikkat ederek) hem de gayriresmî yollardan (mümkün olduğunca fazla kişiyi yazı sistemini kullanmaya teşvik edip hakkında fikirlerini alarak) test edilmesi.
5. **Düzeltilmeler:** ilk olarak (ya da düzeltilmelerden sonra) seçilmiş olan harf ya da sembollerle ilgili problemler ortaya çıkarsa alternatiflerinin belirlenmesi.
6. **Onay:** düzeltilmeler yapıldıktan sonra yazı sistemini bu dili anadili olarak konuşanlara sunarak onaylarını almak üzere ikinci bir yazı sistemi çalışmayı düzenlenmesi. Aynı zamanda ilgili devlet kurumlarından da onay istenmesi.

Daha önce yazılı olmayan bir dil için yazı sistemi tasarlarken ideal olan dili analiz edip hangi seslerin harfler ya da sembollerle gösterilmesi gerektiğini belirlemektir. Fakat bazen topluluk üyeleri hemen bir ÇDE programına başlamak istediklerinden detaylı bir dil analizine vakitleri olmadığını düşünürler. Bu dili anadili olarak konuşanlar, tercihen dilbilimcilerin de desteğiyle, birlikte çalışarak dilleri için başlangıçta kullanılabilecek bir yazı sistemi geliştirebilirler. Burada önemli olan kısa sürede hazırlanmış yazı sistemlerinin daha dikkatli bir şekilde test edilmesidir. Ayrıca, yazı sistemi hem bu dili anadili olarak konuşanlar hem de ilgili devlet kurumları tarafından onaylanana kadar pahalı okuma materyalleri hazırlamamak da iyi olacaktır.

Papua Yeni Gine Örneği: Birden Fazla Dil İçin Yazı Sistemi Geliştirme¹⁰

Alfabe Tasarlama Çalıştayları¹¹ azınlık dil grubu üyelerinin kendi dilleri için bir yazı sistemi (alfabe) geliştirmeye başlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu çalıştaylar, bir dili anadili olarak konuşanların dillerinin nasıl konuşulması ve yazılması gerektiğiyle ilgili fikirlerinin güvenilir olduğu düşüncesinden hareketle planlanmaktadır.

Bir dil grubu için Alfabe Tasarlama Çalıştayı genellikle yaklaşık on gün sürmektedir. Çalıştayda, dili konuşanlar alfabe tasarlama uzmanları tarafından desteklenip cesaretlendirilerek hikâyeler yazmakta ve düzenlemekte, dillerinin ses kalıplarını keşfetmekte ve içinde yeni alfabeleri, yazım kuralları ve kısa bir sözlük bulunan bir Deneme Amaçlı Yazım Kılavuzu hazırlamaktadırlar. Çalıştay süresince yazılan hikâyeler daha sonra yeni alfabenin dil topluluğunda denenmesi için kullanılmak üzere ayrı bir kitapta bir araya getirilmektedir. Bu etkinlikler yoluyla katılımcılar dillerinin yapısını ve deneme amaçlı alfabenin geliştirilmesi sırasında dikkate alınması gereken noktaları daha iyi kavramaktadırlar.

Alfabe Tasarlama Çalıştayları'nda temel olarak şöyle bir yol izlenmektedir:

1. Katılımcılar kendi dillerinde hikâyeler yazarlar ve okurlar;
2. Bu okuma yazma sürecinde alfabeyle ilgili problemleri belirlerler;
3. Bu problemleri çözmek için ne tür seçenekleri olduğunu tartışırlar;
4. Hangi harf veya sembolleri kullanacaklarına karar verirler ve
5. Kararlarını test ederler.

Bu beş adım karar verme sürecinde gerektiği kadar tekrarlanır. Bu durum katılımcıları yeni alfabelerini değerlendirmeye devam etmeleri ve gerekli değişiklikleri yapmaları konusunda teşvik eder. Bu süreç ayrıca yazı sistemlerinin hiçbir zaman değiştirilemeyecek bir şey olmadığını, aksine dil topluluğunun ihtiyaçlarına göre kullanılıp üzerinde değişiklik yapılabilecek bir araç olduğunu anlamalarına yardımcı olur.

10 Easton, C. 2003 (7-9 Kasım). Alphabet Design Workshops in Papua New Guinea: A Community-based Approach to Orthography Development. International Conference on Language Development, Language Revitalization and Multilingual Education. Bangkok, http://www.sil.org/asia/ldc/parallel_papers/catherine_easton.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)

11 Papua Yeni Gine'deki Alfabe Tasarlama Atölyeleri SIL International tarafından geliştirildi. Bkz. Easton, C. 2003. http://www.sil.org/asia/ldc/parallel_papers/catherine_easton.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)

Beş milyon kişinin 800'den fazla dil konuştuğu Papua Yeni Gine'de Alfabe Tasarlama Çalışmaları önemli bir ihtiyacı karşıladı. Mili Eğitim Bakanlığı 1990'ların ortalarında bir ÇDE programı başlattığında birçok dil grubunun programa girebilmek için bir yazı sistemi geliştirmesi gerekiyordu. 1998 – 2002 yılları arasında 47 Alfabe Tasarlama Çalışmayı gerçekleştirdi ve bu çalışmalarda 100'den fazla dil grubuna mensup kişiler dilleri için deneme amaçlı alfabe oluşturdular.

ÇDE programına uygun müfredat geliştirme. Güçlü bir Anadili temelli ÇDE programındaki öğrencilerden (öğretim dillerinden birinin en az 6 yıl boyunca öğrencilerin anadili olduğu programlar) üç genel öğrenme çıktısını yerine getirmeleri beklenir:

1. Temel derslerde kullanılan ve seviyelerine uygun akademik kavramları anlayıp kullanabileceklerdir;
2. Resmî okul dilinde yeterlik ve kendine güven geliştirmeye başlamış olacaklardır ve
3. Kendi dillerini hem sözlü hem yazılı olarak öğrenme de dâhil olmak üzere çeşitli amaçlar için kullanma yeterliği ve güveni kazanmış olacaklardır.

© SIL International

Öğrencilerin ilköğretim sonunda ya da öğretimdeki anadili desteği sona erdikten sonra da derslerine devam edebilmeleri için ÇDE müfredatının içeriği örgün eğitim müfredatıyla aynı olmalıdır. (Anadili desteğinin öğretimin çok erken bir safhasında sona erdirilmemesi gerektiğini unutmayın.) ÇDE müfredatının ayrıca özel bir “dil gelişimi” odağı da olmalıdır (yukarıdaki 2. ve 3. maddelere bakın). Öğrencilere hem anadillerini hem de resmî dili duyma, konuşma, okuma ve yazma becerileri ve öz güveni kazanmaları konusunda yardım edebilmek için öğretmenlerin uygun stratejiler öğrenmeleri gerekecektir.

Aşağıda ÇDE'ye uygun bir müfredat geliştirmede izlenebilecek bazı adımlar verilmiştir:

- 1) *Öncelikle örgün eğitim müfredatına göre her derste edinilecek becerilerin bir listesini çıkarın.* Bu becerilerin resmî okul dilini anadili olarak konuşan öğrenciler için belirlenmiş olduğunu unutmayın.
- 2) *Her ders için becerileri inceleyin ve öğrencilerin öğrenmeleri gereken önemli kavramları belirleyin.* Matematik, fen bilimleri, sosyal bilimler, sağlık ve diğer alanlardaki önemli kavramlar “dile özgü” değildir bu nedenle bu kavramlar her dilde öğrenilebilir. Bu temel kavramlara odaklanan ve egemen dil grubu ve kültürden olmayan öğrencilere uygun ÇDE becerileri belirleyin.
- 3) *Daha sonra, hem çocukların anadili hem de resmî dil için ÇDE'ye uygun dil eğitimi becerilerini belirleyin (dil gelişiminin safhalarını yukarıda bulabilirsiniz).* Bu becerilerin her iki dilin de hem günlük iletişimde hem de akademik konuların öğrenilmesinde kullanılmasına odaklandığından emin olun.
 - Dilin iletişim için kullanılmasına ilişkin becerilerin iki odağı vardır: Öğrenciler yeni dili anlamlı bir şekilde kullanmayı ve doğru bir şekilde konuşmayı, okumayı ve yazmayı öğreneceklerdir;
 - Dilin akademik konuların öğrenilmesinde kullanılmasına ilişkin beceriler yeni dilde akademik kelime dağarcığının geliştirilmesine odaklanır (ör. matematik terimleri olan çarpma ya da bölme ve fen bilimleri terimleri olan yoğunlaşma ya da fotosentez). Bu tür terimler genelde soyut olduğundan dili öğrenenlerin öğrenmekte, hatırlamakta ve kullanmakta daha çok zorlandığı terimlerdir. Bu nedenle özel öğretim stratejileri gerektirirler.
- 4) *ÇDE öğretmenlerinin öğrencilerin her bir beceriyi gerçekleştirmesine yardımcı olmak amacıyla kullanabilecekleri öğrenme etkinlikleri için önerilerde bulunun.* Müfredatta dil öğretimi için internetten ve diğer kaynaklardan yararlanmanız gerekebilir.
- 5) *İçinde öğretmenlerin her ders için yerel bağlama uygun içerik oluşturmak amacıyla fikirlerini yazabilecekleri bir taslak bulunan Öğretmen Rehberi hazırlayın (ör. bir sağlık dersi için topluluktaki insanlar hakkında anadilinde yazılmış sağlıkla ilgili bir hikâyenin başlığı yazılabilir).* Öğrencilerin her iki dilde de öğrendiklerini kendi deneyimlerine dayandırabilmeleri için egemen dilde yazılmış ders kitaplarını kullanmaya başladıklarında bile öğretmenlerin derslere yerel dile dair içerik eklemesi gerekir.

Tayland Örneği:

İlköğretim Seviyesinde Bir Dil Canlandırma Programı İçin ÇDE'ye Uygun Öğretim Materyali Geliştirme ¹²

Tayland'da Chantaburi İli'nde yaşayan Chong dil topluluğu üyeleri çocuklarının dillerini ve kültürlerini kaybetmelerinden endişe duyuyorlardı. Tayca ilköğretim programına Chong dili dersi dâhil etmek istediler. Bunun için topluluk liderleri eğitim müdürlüğünden (okul müfredatında bulunmakta olan) "Yerel Çalışmalar" dersini dillerini ve kültürlerini öğretmek için kullanma izni istediler ve bu izni aldılar.

Topluluk üyeleri Chong dili ve kültürü dersi¹³ için müfredat oluşturma sürecinde yer aldılar. Sözlü dil dersleri için dil içeriğini oluşturdular, tüm öğretim ve okuma materyallerini hazırladılar ve derste gönüllü öğretmenlik yaptılar.

Chong programı için hazırlanan dil müfredatının iki amacı vardı: Chong topluluğundaki çocukların dillerini eğlenceli bir ortamda anlamayı, konuşmayı ve okuyup yazmayı öğrenmelerini ve dillerinin değerini anlayıp kültürel miraslarının canlandırılması sürecinde yer almaktan gurur duymalarını sağlamak.

Chong dilini konuşan bir grup yaşlı birey, anadili öğretmenlerinin Chong dili öğrenme etkinliklerinde kullanmaları için bir dizi önemli kelime belirledi. Başka bir grup yetişkin, Chong kültürü ve sözlü tarihe dayanan hikâyeler yazdı. Bu hikâyeler bir araya getirilerek Chong okuma kitapları dizisi oluşturuldu. Üçüncü bir grup ebeveyn, öğretmenlerin tüm sınıfla birlikte okuyarak "paylaşımlı okuma" etkinliği yapabileceği 27 "büyük kitap" için hikâyeler yazdı. Chong topluluğundan lise öğrencileri bu büyük kitaplara çizimler yaparak katkıda bulundular. Chong dilini konuşan yetişkin bireyler ayrıca çocukların sınıfta öğrenmeleri için geleneksel şarkıları derlediler. Tayca okuma yazma bilen Chong çocuklarının kendi miras dillerine köprü kurabilmeleri amacıyla dil aktarımı için bir ilk okuma kitabı geliştirildi.

Bu deneyim, çokdilli bir eğitim programı müfredatı geliştirilirken en önemli insan kaynağının azınlık dil gruplarına mensup kişiler olduğunu gösteriyor.

12 Malone, D. ve Suwilai P. 2005. Language Development and Language Revitalization in Asia. Mon Khmer Studies, Vol. 35, ss. 101-120

13 Bu programda diğer dersler çocukların anadilinde yapılmamıştır.

Seviyelendirilmiş okuma materyalleri geliştirme. Okumak da bisiklete binmek gibidir, bir kez öğrenmemiz yeterlidir. Kendi dillerinde okumayı öğrenen öğrenciler yeni dilin alfabesi farklı olsa bile öğrendiklerini bu dile aktarabilirler. Öğrencilerin hem ilk dillerinde hem de resmî dilde iyi okuyabilmelerini sağlamak için en önemli faktör her iki dilde de çeşitli okuma materyalleri bulunmasıdır.

Birçok ÇDE programından edinilen deneyimler öğrencilerin pahalı okuma materyallerine ihtiyaçları olmadığını göstermiştir. Kalın kâğıt kapağı ve siyah beyaz iki boyutlu çizimleri olan düzgün basılmış kitapçıklar genellikle, özellikle de programın ilk aşamalarında, yeterlidir. Materyaller için en önemli özellikler 1) içeriğin ilginç olması, 2) dilin açık ve anlaşılır olması ve 3) çizimlerin metinle ilgili ve yerel bağlama uygun olmasıdır.

© SIL International

Bu materyallerin yerel ÇDE programlarına sağladıkları faydanın yanında ülkede konuşulan birçok dilde ülkenin halklarının tarihlerini ve "hikayelerini" kayıt altına alan edebiyatın gelişmesine ve neticesinde ulusal mirasın zenginliğine de katkıda bulunuyor.

Çin Örneği: Seviyelendirilmiş Okuma Materyalleri Geliştirme¹⁴

Kam¹⁵ dilini konuşan 1,6 milyon kişinin büyük çoğunluğu Çin'in Guizhou şehrinin dağlık kırsal alanlarında yaşıyor. 2000 yılında Kam topluluğunun liderleri dillerinin konuşulduğu alanda bir pilot proje olarak çiftdilli eğitim programı başlattılar. Bu proje dâhilinde öğretmenler 5 – 6 yaşlarındaki çocukların okul öncesi eğitiminde, çocuklar 1. sınıfta sözlü Çince öğrenmeye başlamadan önce iki yıl süresince Kam dilini kullandılar.

Okuma eğitiminin “kurallarından” biri, iyi okumak için çocukların sık sık çeşitli ilgi çekici metinler okuması gerektiğidir. Çok az yazılı metni bulunan ya da hiç yazılı eseri bulunmayan azınlık dil topluluklarında bu durum ciddi bir zorluk yaratır. Kam programını yürütenler de proje için gerekli olacak okuma materyallerini hazırlamak için bir an önce harekete geçip çok çalışmaları gerektiğinin farkına vardılar.

Okuma materyallerinin üretimi bir yazarlık çalıştayıyla başladı. Anadilinde yazan bir grup yazar Kam kültürel takvimini ve bir dizi kültürel temayı temel alarak okul öncesinin ilk yılı için 160 basit hikâye yazdı, ayrıca ikinci yıl için 160 hikâye daha oluşturdu.

Kam topluluğundan eğitimciler çocukların 1. sınıftan 6. sınıfa kadar daha çok hikâye ve metne ihtiyaçları olacağını fark ettiler. Bu tür kitaplar çocukların Çince okuma yazmayı öğrendikleri sırada Kam dilindeki becerilerini geliştirmeye yardımcı olacaktı. Bu nedenle yazarlar ilköğretimin her yılı için yaklaşık 40 hikâye daha yazdılar. Hikâyeler Kam topluluğundaki çocukların hayatlarıyla alakalı ve ilgi çekici konular hakkındaydı. Bu hikâyelere ek olarak Kam dilini konuşanlar çocukların bağımsız okuma alıştırmaları yapabilmeleri için 120 tane “müfredat dışı” hikâye daha yazdılar.

Kam dilini konuşan öğrencilere yeteri kadar okuma materyali sağlamaya odaklanılması çocukların kendi dillerinde yüksek seviyede yeterlik kazanmalarına yardımcı oldu ve bildiklerini Çince okuma yazma becerilerine aktarmaları konusunda onları cesaretlendirdi. Ön gözlemler Kam dilini konuşan çocukların ilköğretimin ilk yıllarında Çince'yi eskiye göre çok daha iyi okuyup yazdıklarını göstermiştir.

14 Geary, N. and Pan, Y. 2001 (19-21 September) *Eight Hundred Stories for Dong Development: A Bilingual Education Pilot Project in Guizhou Province, China*. 6th Oxford International Conference on Education and Development. Oxford, United Kingdom.

15 “Kam” (‘g’ sesiyle telaffuz edilir) bu topluluğun kendilerine verdiği addır. Çin'deki diğer kişiler bu grubu genellikle “Dong” olarak adlandırır.

ÇDE personelini işe alma ve eğitime. En başarılı ÇDE programları, işi yapmak için motivasyonu olan ve saygı duyulan bireylerin işe alındığı ve onlara verilen görevleri yerine getirmeleri için bilgi, beceri, yaratıcılık ve bağlılıklarını geliştirmelerine yardımcı olan programlardır. Çalışanların aşağıdaki kategorilerin her ikisinde bulunan görevleri de yapmaları gerekecektir:

Birçok dil için	Tek dil için
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Programın plan ve koordinasyonunu yapmak ▶ Müfredat geliştirmek ▶ Personeli eğitmek (eğitmenlerin eğitimi dâhil) ▶ Materyal geliştirme ve üretimini denetlemek (birkaç dilde) ▶ Dersleri teftiş etmek 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Programın plan ve koordinasyonunu yapmak ▶ Ders vermek ▶ Okuma materyallerini hazırlamak ▶ Materyaller için çizim yapmak ▶ Materyallerin düzeltmelerini yapmak ▶ Programı desteklemek (ÇDE destek komitesi oluşturmak)

ÇDE programlarında karşılaşılan zorluklardan biri geçmişte verilen yetersiz eğitimden ya da hiç eğitim verilmemesinden dolayı azınlık dil topluluklarında anadilini konuşan ve profesyonel öğretmenlik nitelikleri olan çok az kişi olmasıdır. Zamanla etkili ÇDE programları başlatılıp sürdürüldükçe bu durum değişecektir. Durum değişene kadar, yerel dili iyi kullanan, yerel kültürü anlayıp ona saygı duyan ve topluluktakiler tarafından saygı duyulan bireyleri belirlemek ve onları öğretmenlik yapmaya hazır hale getirmek bir çözüm olabilir. Tüm dünyadan deneyimler, öğretmenlik eğitimi almamış kişilerin, kullanılması kolay öğretim materyalleri olursa ve iyi bir hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim alıp düzenli olarak yapıcı denetlemelerden geçerse sınıfta oldukça iyi bir iş çıkarabildiklerini göstermiştir. Eğer bu yerel öğretmenler resmî dile hâkim değillerse öğretmen yetiştirme kurslarında dil öğrenme bölümü de olmalıdır. Etkili olabilecek bir uygulama da "birlikte öğretme" tekniğinin kullanılmasıdır: yerel topluluktan bir yardımcı öğretmen topluluk dışından bir ilkokul öğretmeniyle çalışır ve iki öğretmen de kendi dillerinde verilen derslerden sorumlu olurlar.

Kamboçya Örneği: Öğretmenleri İşe Alma ve Eğitim¹⁶

Kamboçya'nın Ratanakiri İli'nde başlatılan Highland Çocukları için Eğitim Projesi'nin amacı eğitime ya da diğer temel devlet hizmetlerine kısıtlı erişimi olan ya da bu hizmetleri hiç alamayan azınlık dil topluluklarında köy okulları kurmaktır. Özellikle uzak dağlık alanlarda eğitim hizmeti sağlamak, sürekli öğretmen eksikliği, öğrencilerin okula devamlarında düzensizlik ve kültüre uygun öğretme ve öğrenme materyallerinin bulunmaması nedenleriyle oldukça zordur.

Köy okullarının yönetim kurulları okulun yönetiminden ve öğretmenlerin seçilmesinden sorumludurlar. Öğretmenler hem yerel dili hem de ulusal dil olan Khmerce'yi konuşurlar. Öğrencilerin geldiği topluluktan geldiklerinden, onlar da çocukların topluluklarından getirdikleri bilgi ve deneyime sahiptirler. Yukarıda da bahsedildiği gibi geçmişte eğitime erişim sınırlı olduğundan köy okullarında öğretmenlik yapması için seçilen bu kişilerin hiçbiri ilköğretimi bitirmemiştir.

Highland Çocukları için Eğitim Projesi kapsamında düzenlenen öğretmen yetiştirme kursu, bireyleri uzak bölgelerdeki iki dilli ve iki kültürlü ortamlarda öğretmenlik yapmaya hazırlayacak şekilde tasarlanmıştır. Kursun amacı aşağıdaki yolları izleyerek yerli azınlık gruplarından gelen katılımcılara kültüre uygun öğretmenlik eğitimi sağlamaktır:

- ▶ Katılımcıların kendi akademik bilgilerini geliştirip artırmalarını sağlamak;
- ▶ Öğretim metodolojileri konusunda onlara bilgi ve beceriler kazandırmak;
- ▶ Sürekli olarak kendini geliştirmeye çalışan ve kendi sınıf performansları hakkında düşünen eğitimciler olmaları yönünde hazırlamak;
- ▶ Onları katılımcı forumlar ve eğitim-öğretim süreçleri yoluyla topluluğun gelişimine katkıda bulunmaya hazır hale getirmek;
- ▶ Topluluktaki sosyal konularını geliştirmelerine katkıda bulunmak ve
- ▶ Eğitim hakkında yerli bakış açılarının geliştirilmesini desteklemek.

Öğretmen eğitimi, katılımcıların öncelikle yoğun olarak bilgi edindikleri hemen ardından pratik yaptıkları ve sonra değerlendirildikleri "öğrenme döngüleri" aracılığıyla gerçekleşir. Bu, dünya çapında özellikle eğitimciler tarafından etkili öğrenme ve güvenilir öğretme pratikleri sağlama stratejisi olarak uygulanan "eylem araştırması" yaklaşımıdır.

16 Middleborg, J. 2005. Highland Children's Education Project: Good Lessons Learned in Basic Education. Bangkok, UNESCO.

Programı belgelendirme ve değerlendirme. Etkili ve sürdürülebilir ÇDE programlarında değerlendirme ve belgelendirme süreci planlama aşamasında başlar ve program uygulandığı sürece devam eder. Aşağıda programın düzenli olarak belgelendirilmesi ve değerlendirilmesi gereken bileşenleri ve bu sürece yardımcı olabilecek bazı soru örnekleri bulunmaktadır:

Müfredat/öğretim metodu. Öğrenme çıktıları yeterince açık mı? Öğretmenler öğretim metodunu rahatça kullanabiliyorlar mı? Ders içeriği yerel kültüre olumlu olarak atıfta bulunuyor mu? Müfredat nasıl geliştirilebilir?

Çalışanlar. Öğretmenler öğretim planını takip ediyorlar mı? Müfettişler ve eğitimciler yerel personeli cesaretlendirip destekliyor mu? Her seviyedeki çalışanların, yaptıkları işte becerilerini, öz güvenlerini ve yaratıcılıklarını geliştirmeleri için neler yapılabilir?

Eğitim. Öğretmen yetiştirme çalıştaylarını bitiren öğretmenler öğretim metodunu anladıklarını gösterebiliyorlar mı? Yazarlık çalıştayı tamamlayan yazarlar anadillerinde materyaller hazırlama, materyallerin çizimlerini yapma, onları düzeltme ve deneme becerisini gösterebiliyorlar mı? Bu eğitimler nasıl daha iyi hale getirilebilir?

Materyaller. Öğretim materyalleri profesyonel olmayan öğretmenler için yeterince açık ve materyallerin kullanımı kolay mı? Bu dili anadili olarak konuşanlar okuma materyallerini uygun buluyorlar mı? Öğrenciler bunları okuyabiliyorlar mı? Okumaktan zevk alıyorlar mı? Okuma materyalleri hazırlamak için oluşturulmuş sistem olması gerektiği kadar etkili mi? Materyallerin dağıtımı için oluşturulan sistem etkili ve güvenilir mi? Hangi kısımları iyileştirilebilir?

Öğrenci gelişimi. Öğrenciler sınıf seviyeleri için belirlenmiş olan öğrenme çıktılarına ulaşabildiklerini gösterebiliyorlar mı? Üst sınıfa başarıyla geçebiliyorlar mı? Öğrenciler ve aileleri ilerlemelerinden memnunlar mı? Öğrencilerin başarılarını artırmak için neler yapılabilir?

Programın gelişimi ve kalitesi. Program planlandığı gibi bir gelişme gösteriyor mu? Dil topluluğu üyeleri de dâhil programdan sorumlu olanlar programın gelişiminden memnunlar mı? Programın genişlerken kalitesini korumasını sağlamak için neler yapılabilir?

Maliyet verimliliği. Paydaşlar elde edilen fayda göz önüne alındığında program için yapılan maliyete değdiğini düşünüyorlar mı? Program yeniyse kalitesini düşürmeden maliyeti daha verimli kullanmanın yolları var mı?

Programın uzun vadede etkisi. Program hem azınlık dil grubu hem de toplumun genel açısından beklenen ya da beklenmedik ne tür değişikliklere yol açtı?

Güvenilir değerlendirme araçları geliştirilmesi, sonuçların belgelendirilmesi ve bu bilgiyi kullanarak gerekli değişikliklerin yapılması programın hem sorumluların hem de programı finansal açıdan destekleyenlerin beklentilerini karşılamasını sağlar. Daha da önemlisi, programın azınlık dil gruplarının hedef ve beklentilerini karşılamasını sağlar. Ayrıca, programın güçlü ve zayıf yönlerinin belgelendirilmesi yeni bir program planlayanların değerli bilgiler edinmesi demektir.

ÇDE Programlarının Belgelendirilmesi ve Değerlendirilmesi: Uzun Vadeli Bir Araştırma Projesi

Avrupa ve Kuzey Amerika'daki ÇDE programları üzerine yapılan uzun vadeli araştırma çalışmaları, çokdilli eğitimin faydalarının uzun bir süre sonunda en açık şekilde gözlemlenebildiğini göstermiştir. Bu nedenle, ÇDE programlarının doğru bir biçimde değerlendirilmesi için azınlık dili konuşan öğrenciler anadilinde eğitim almayan öğrencilerle karşılaştırıldıklarında örgün eğitim sisteminde ne durumda olduklarını görmek adına ÇDE programı boyunca ve program sonrasında gözlemlenmelidirler.

Yakın zamana kadar Asya, Pasifik bölgesi ya da Afrika'da bu tür çok fazla araştırma yapılmamıştı. Dünyanın bu bölgelerindeki karar mercilerine ve eğitimcilere çokdilli eğitimle ilgili bilgi sağlamak amacıyla SIL tarafından 2003 yılında on yıllık bir süreçte ÇDE programlarından veri toplanıp bu verilerin analiz edileceği bir Uzun Vadeli Araştırma Projesi (UAP) başlatıldı.

Bu UAP, deney (ÇDE) ve "kontrol" (ev dilinin kullanılmadığı) sınıflarındaki katılımcıları ilköğretim boyunca ve ortaöğretime geçişte izlemeye devam edecek. Özellikle de öğrencilerin derslere ve okula devam verilerine, yerel, bölgesel ve/veya ülke çapındaki sınavlarda gösterdikleri performans ölçümlerine ve öğretim materyalleri ve metodları ile öğretmen yaklaşımları, eğitimleri ve teftiş konusundaki değerlendirmelere dikkat edilecek.

Destekçi kurumlar arasında işbirliği. Hükümetler azınlık dil gruplarının katılımı olmadan tek başlarına güçlü ve sürdürülebilir ÇDE programları planlayamaz ve uygulayamazlar. Toplular da STK'ların yardımıyla dahi olsa her seviyede hükümet desteği olmadan programlarını sürdüremezler. Güçlü ve sürdürülebilir ÇDE programları için programların planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sürecinde topluluklarla birlikte çalışacak hükümet, üniversiteler, araştırma enstitüleri, STK'lar ve diğer kurumlar gibi birçok kurumun işbirliği ve desteğine ihtiyaç vardır. Destekçi kurumlar arasında işbirliği oluşturulması her bir kurumun deneyim ve uzmanlığı da dâhil tüm kaynaklardan en iyi şekilde yararlanılmasını sağlar.

S5: Birden fazla dilde ÇDE programı uygulamanın maliyetini karşılayabilir miyiz? Bütün bu çabaya değer mi?

Şu soruyu sormak daha iyi olacaktır: "Azınlık dillerini konuşanlara iyi bir eğitim sağlamamanın maliyetini karşılayabilir miyiz?"

Birkaç yüz yıl boyunca elde ettiğimiz kanıtlar D2'ye "batırma" yoluyla öğretmenin apaçık israf ve ayrımcı olmasa da "hiç etkili olmadığını" gösteriyor; çünkü bu tür bir okul sisteminde sisteme giren sayısı az, tekrar ve okul bırakma oranları yüksek ve eğitimi tamamlama oranları düşüktür. Üretken olabileceği, tarım ya da aile işine ayracağı zamanı okula gitmek için feda eden birey için başarısızlık yaşayıp reddedilmesinin maliyeti yüksektir. Toplamda bunun topluma maliyetinin çok yüksek olduğu açıktır ve buna kısmen de olsa sömürgecilik sonrası toplumlarda kapsayıcı ve katılımcı bir yönetim anlayışının eksikliği neden olmuştur.¹⁷

Eğitime yönelik ve uzun vadeli ekonomik faydalarının yanı sıra ÇDE programlarının daha kapsamlı bir amaçları vardır. Güçlü ÇDE programlarının hükümetler tarafından desteklenmesi tüm vatandaşlara azınlık dillerine ve bu dilleri konuşanlara değer verildiğini gösterir. Öğrencilerin anadilleri ve resmî dil arasında iyi bir "köprü" kurmalarına yardım eden ÇDE programları, bireylerin kendilerine özgü dilsel ve kültürel miraslarını feda etmeleri gerekmeden toplumsal birliğin sağlanmasına yardımcı olur. Tüm dünyadan örnekler kişilerin dilsel ve kültürel miraslarını reddetmenin ya da baskı altına alınmanın ayrılmaya ve ihtilafa sebep olduğunu gösteriyor. ÇDE, toplumda çeşitlilikten ödün vererek değil çeşitliliği koruyarak birlik sağlar.

Muhtemelen "Değer mi?" sorusuna en iyi cevabı verebilecek kişiler etnik azınlık gruplarının kendileridir. Toplulukların sesini duyurmak adına bu kitapçığı Papua Yeni Gine'den bir ebeveynin düşünceleriyle bitirelim:

Çocuklar okula gittiklerinde, yabancı bir yere gitmiş oluyorlar. Ailelerini, bahçelerini, kendi hayatlarına dair her şeyi geride bırakıyorlar. Bir sınıfta oturup kendi yaşadıkları yerle ilgisi olmayan şeyler öğreniyorlar. Sadece başka şeyler öğrenince de, kendi hayatlarına ait olanları reddediyorlar.

Kaukau [tatlı patates] çıkarmak istemiyorlar, kirli olduğunu söylüyorlar; annelerinin eve su taşımasına yardım etmek istemiyorlar. Bu tür şeyleri küçümsüyorlar. Çocuklarda büyük değişiklikler var. Ailelerinin sözünü dinlemiyorlar; serseri oldular. Bunlar hep okula gidip bize ait olan şeyleri terk etmeleri yüzünden.

17 Benson, C. 2001 (20 Nisan). *Real and Potential Benefits of Bilingual Programmes in Developing Countries*. Third International Symposium on Bilingualism. Bristol, England.

Şimdi çocuğum bir Tok Ples okuluna gidiyor. Evinden ayrılmıyor. Okulda gelenekleri, yaşam tarzıyla ilgili şeyler öğreniyor. Artık sadece gördükleri değil düşündükleri de dâhil olmak üzere istediği her şeyi Tok Ples kullanarak yazabiliyor. Yaşadığı yer hakkında da yazıyor. Annesinin su taşımasına yardım etmesi, kaukau çıkarması ve bahçeye gitmesiyle ilgili şeyler yazıyor.

Bunlar hakkında yazdığı zaman onun için önemli şeyler haline geliyorlar. Yalnızca dışarıdaki şeyler hakkında okuyup yazmıyor. Okuyup yazarak bizim yaşam tarzımızdan gurur duymayı öğreniyor. Büyüdüğünde bizi reddetmeyecek. Çocuklarımıza okuma yazma öğretmek önemli ama onlara kendileriyle ve bizimle gurur duymayı öğretmek daha önemli.¹⁸

Russell Watkins/DFID, CC BY 2.0

18 Delpit, L. D. and Kemelfield, G. 1985. An Evaluation of the Viles Tok Ples Skul Scheme in the North Solomons Province. ERU Report No. 51. Waigani, Papua New Guinea, University of Papua New Guinea. ss. 29-30.

- Benson, C. 2001 (20 Nisan). Real and Potential Benefits of Bilingual Programmes in Developing Countries. Third International Symposium on Bilingualism. Bristol, England.
- Benson, C. 2005 Mother Tongue-based Teaching and Education for Girls. Bangkok, UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001420/142079e.pdf> (Erişim 17 Kasım 2006)
- Cummins, J. 2000. Bilingual Children's Mother Tongue: Why is it Important for Education? <http://www.iteachilearn.com/cummins/mother.htm> (Erişim 17 Kasım 2006)
- Delpit, L. D. and Kemelfield, G. 1985. An Evaluation of the Viles Tok Ples Skul Scheme in the North Solomons Province. ERU Report No. 51. Waigani, Papua New Guinea, University of Papua New Guinea.
- Easton, C. 2003 (7-9 Kasım). Alphabet Design Workshops in Papua New Guinea: A Community-based Approach to Orthography Development. International Conference on Language Development, Language Revitalization and Multilingual Education. Bangkok, http://www.sil.org/asia/ldc/parallel_papers/catherine_easton.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)
- Geary, N. and Pan, Y. 2001 (19-21 Eylül) Eight Hundred Stories for Dong Development: A Bilingual Education Pilot Project in Guizhou Province, China. 6th Oxford International Conference on Education and Development. Oxford, United Kingdom.
- Malone, D. and Suwilai P. 2005. Language Development and Language Revitalization in Asia. *Mon Khmer Studies*, Vol. 35, ss. 101-120.
- Malone, S. 2005. Planning community-based education programs in minority language communities. Resource manual for mother tongue speakers of minority languages engaged in planning and implementing education programs in their own communities.
- Middleborg, J. 2005. Highlands Children's Education Project: Good Lessons Learned in Basic Education. Bangkok, UNESCO.
- Valles, M. C. 2005. Action Research on the Development of an Indigenous Peoples Education Programme for the Magbikin Tribe in Morong, Bataan, Philippines. UNESCO, *First Language First: Community-based Literacy Programmes for Minority Language Contexts in Asia*. Bangkok, UNESCO, ss. 181-195.
- World Bank. 2005. Education Notes. In their own Language: Education for All. Washington D.C., World Bank. http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/Education-Notes/EdNotes_Lang_of_Instruct.pdf (Erişim 17 Kasım 2006)

Terimler Sözlüğü – Dil

Ağız	Bir dilin bölge veya toplumsal gruba göre değişen konuşma şekli (ayrıca bkz. lehçe)
Anadili	Birinci dil (ayrıca bkz. D1, ev dili, yerel dil) ▶ <i>Kişinin (a) ilk öğrendiği; (b) anadili olarak gördüğü ya da diğerleri tarafından öyle kabul edilen; (c) en iyi bildiği ya da (d) en çok kullandığı dil</i>
Azınlık dili	Toplumsal ve/veya etnik bir azınlık grubu tarafından konuşulan dil ▶ <i>Bazen sayısal olarak büyük olup egemen konumda olmayan bir grubun dili anlamına da gelir.</i>
Çoğunluk dili	Bir ülkede/bölgede çoğunluğun konuştuğu dil
D1	Birinci dil, anadili (ayrıca bkz. anadili, ev dili, yerel dil) ▶ <i>Doğumdan itibaren öğrenilen dil ya da diller</i>
D2	İkinci dil, anadili-olmayan dil, daha geniş çevreyle iletişim kurmak için kullanılan dil ya da yabancı dil ▶ <i>Çoğunlukla ev dışında toplumun genelinde konuşulan dilden bahsederken kullanılır; çiftdilli eğitimde D1'den sonra öğretilen ikinci (resmî, yabancı) dil anlamında kullanılır.</i> ▶ <i>Etnolinguistik (etnodilsel) azınlıklar için D2 genellikle resmî ve/veya ulusal dildir.</i>
Egemen dil	Egemen toplumsal grup tarafından konuşulan ya da ülkenin asıl dili olarak görülen dil ▶ <i>Egemen dil, ülke nüfusunun sayısal çoğunluğu tarafından konuşulmuyor olsa bile resmî veya ulusal dil statüsünde olabilir.</i>
Ev dili	Evde konuşulan dil (ayrıca bkz. D1, anadili) ▶ <i>Bazı kişilerin birden fazla ev dili olabilir.</i>
Lehçe	Bir dilin bölge veya toplumsal gruba göre değişen konuşma şekli (ayrıca bkz. ağız)
Miras dil	Kişinin atalarının ya da etnolinguistik (etnodilsel) grubunun dili <i>Örnek: Papua Yeni Gine'de Tok Pisin</i>

Öğretim dili	Okul müfredatını öğretmede ve öğrenmede kullanılan dil
Resmî dil	Bir ülkede çoğunlukla okullar da dâhil kamusal alanda kullanılan dil <i>Örnek: Hindistan'da Hintçe ve İngilizce ülkenin resmî dilleridir ve ayrıca çok sayıda resmî eyalet dili vardır.</i>
Ulusal dil	Bir ülkede önemli görülen ve yaygın olarak konuşulan dil; bazen aynı zamanda ülkenin resmî dili <i>Örnek: Hindistan'da tanınan iki resmî dil, 22 ulusal dil vardır; Endonezya dili Endonezya'nın hem ulusal hem resmî dilidir.</i>
Yerel dil	İçinde yaşanan topluluğun konuştuğu dil <i>► Yazılı biçimi henüz tam olarak gelişmemiş diller anlamına da gelir.</i>

Terimler Sözlüğü – Genel

Akıcılık	Konuşma, okuma ve/veya yazmada ileri seviyede yeterlik
Aktarım	D1'de öğrenilenler diğer dillerdeki becerilere katkı sağlar; kişinin okumayı bir kez öğrenmesi yeterlidir.
Anadili temelli ÇDE	Okuma, yazma ve öğrenmenin D1'de başladığı ve bu sırada D2'nin öğretildiği eğitim sistemi (bkz. çokdilli eğitim)
Çiftdilli	<i>Birey:</i> En az iki dili konuşabilme/anlayabilme (bazen de okuyup yazabilme) yeteneği <i>Toplum:</i> En az iki dil grubunun bulunması
Çiftdilli eğitim	Okuryazarlık ve öğretim için en az iki dilin kullanılması <i>► İdeal olan öğrenmenin öğrencinin ilk dilinde başlaması ve ikinci dilin aşamalı olarak dâhil edilmesidir.</i>
Çokdilli	<i>Kişi:</i> İki'den fazla dili konuşma/anlama (ve bazen okuma/yazma) yeteneği <i>Toplum:</i> İki'den fazla dil topluluğunun bulunması
Çokdilli eğitim (ÇDE)	İki'den fazla dilin okuryazarlık ve öğretim için kullanılması <i>► İdeal olan, ilk önce D1'in geliştirilmesi, diğer dillerin ise aşamalı olarak dâhil edilmesidir.</i>

Destekçiler	Yeni bir programın uygulanması için toplulukla işbirliği halinde çalışan birey, kurum ve kuruluşlar
Dilsel azınlık	Aynı dili kullanan ve toplumda nüfus (sayısal azınlık), ekonomi (yoksulluk) ve/veya siyaset kaynaklı olarak daha güçsüz olan grup
Egemen grup	Ülkede nüfus (sayısal çoğunluk), ekonomi (zenginlik) ve/veya siyaset (güç) kaynaklı olarak en güçlü toplumsal grup
Farkındalık oluşturma	Kişilere belirledikleri hedef ve ihtiyaçları karşılayabilmelerinde yardımcı olacak bilgilerin verilmesi
Harekete geçirme	Bir topluluğu (ve onu destekleyenleri) bir programın planlanması ve uygulanması amacıyla birlikte çalışmalarını için organize etme süreci
Kolaylaştırıcı	Diğerlerinin öğrenmesine yardım eden kişi; öğretmen
Müfredat	Bir eğitim programında kullanılan öğretim planı, içerik ve öğretim materyallerinin tamamı
Okuryazarlık	Bir dilde okuma, yazma, hesap yapma ve yaşamın gerektirdiği diğer şeyleri yapmak için o dili kullanma yeteneği
Ortografi	Alfabe, yazım ve noktalama kuralları dâhil bir dilin yazılması için oluşturulmuş sistem (ayrıca bkz. yazı sistemi)
Örgün	Genellikle egemen grubun üyeleri için tasarlanmış ve dilsel azınlık gruplarının ihtiyaçlarını karşılamayan okullara işaret eder.
Sivil Toplum Kuruluşu (STK)	Herhangi bir ulusal hükümete bağlı olmayan ve genellikle toplumun gelişimi için çalışmalar yapan kuruluş
Sürdürülebilirlik	Bir programın uzun süre devam edecek şekilde planlanması
Tekdillileştirme eğitimi	Öğrencilerin çok az yardımla ya da hiç yardım almaksızın tüm eğitimlerini ikinci/yabancı bir dilde alması
Uygulama	Yeni bir programı yürütmek için kişilerin ve kaynakların harekete geçirilme süreci
Yabancılaşma	Kişinin kendi dili ve kültürüyle bağını yitirmesi <ul style="list-style-type: none"> ► <i>Bir azınlık dilini konuşup egemen dilde eğitim alan kişiler ileride kendi dillerini ve kültürlerini reddedebilirler.</i>
Yazı sistemi	Sözlü bir dilin yazılı temsili (ayrıca bkz. ortografi)
Yerli	Bir bölge ya da ülkenin ilk veya eski sakinlerinin soyundan gelen kişi ya da grup
Yetkinlik	Dilde ya da okul müfredatındaki diğer derslerde edinilen bilgi, yetenek ve beceriler

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

Her Dil Derneği

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: *Ötekileri Dahil Etmek*

Topluluk Üyelerine Yönelik Kitapçık

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

Her Dil Derneği

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime
Destek Kitapçıkları:
Ötekileri Dahil Etmek

**Topluluk Üyelerine
Yönelik Kitapçık**

Orijinal adı: Advocacy Kit for Promoting Multilingual Education: Including the excluded

Bangkok: UNESCO Bangkok, 2007

ISBN 92-9223-110-3

İlk baskısı: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Asia-Pacific Regional Bureau for Education, 920 Sukhumvit Rd, Prakanong, Klongtoey, Bangkok 10110 Thailand © UNESCO 2007

Türkçe baskısı: © Her Dil Derneği 2016 (Turkish edition)

Türkçe çeviri: Gülşah Türk

Türkçe baskısı Her Dil Derneği tarafından UNESCO ile yapılan anlaşma sonucu hazırlanmıştır.

Bu çeviri yayına Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO) lisansı altında Open Access üzerinden ulaşılabilir (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>).

“Bu yayında yapılan adlandırmalar ve materyalin sunumu herhangi bir ülke, bölge, şehir, bunların sınırları ya da yöneticilerinin yasal statüleri hakkında UNESCO tarafından bir fikir ileri sürüldüğü anlamına gelmemektedir.

Kitapta yer alan bilgilerin seçiminden, nasıl sunulduğundan ve ifade edilen fikirlerden yazarlar sorumludur. Bunlar UNESCO’nun görüşlerini yansıtmamakta ve Kurumu bağlamamaktadır.

Bu çeviri Her Dil Derneği’nin sorumluluğunda hazırlanmıştır.”

Anadili Temelli Çokdilli Eğitime Destek Kitapçıkları: Ötekileri Dahil Etmek

4 kitapçık

[İçindekiler: Önsöz, Karar Mercilerine Yönelik Kitapçık, Programı Uygulayacaklara Yönelik Kitapçık, Topluluk Üyelerine Yönelik Kitapçık]

1. Çokdillilik 2. Eğitim politikası 3. Öğretim dili 4. Anadili

Serinin kapak fotoğrafı: “Getting Syria’s children back to school in Lebanon” (<https://www.flickr.com/photos/dfid/11174139473/>), Fotoğrafçı Russell Watkins/Department for International Development, CC BY 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Kitapçığın kapak fotoğrafı: Fotoğraf sahibinin izniyle kullanılmıştır.

Sayfa 3’deki fotoğraf: “Syrian refugee children in a Lebanese school classroom” (<https://www.flickr.com/photos/dfid/15101234827/>), Fotoğrafçı Russell Watkins/Department for International Development, CC BY-SA 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Sayfa 15’deki fotoğraf: “Siverek, Turkey” (<https://www.flickr.com/photos/minamie/4189579189/>), Fotoğrafçı minamie, CC BY 2.0 standartlarına göre lisanslandırılmıştır.

Türkiye’de basılmıştır.

Topluluk Üyelerine Yönelik Kitapçık

Giriş

Azınlık dil topluluklarından birçok çocuğa göre okul, bilmedikleri bir dilde aşına olmadıkları kavramları öğreten yabancı bir yerdir. Çocuğun anne babasından ve kendi halkından edindiği bilgi ve deneyimlerin resmî okul sistemi içerisinde yeri yoktur. Ebeveynler okulun resmî dilini konuşmuyorsa çocuklarının eğitiminden tamamen dışlanırlar. Bir veli, halkının Papua Yeni Gine'deki 'örgün eğitim' veren (egemen dilde eğitim veren) okullarda yaşadığı deneyimi şöyle anlatıyor:

Çocuklar okula gittiklerinde, yabancı bir yere gitmiş oluyorlar. Ailelerini, bahçelerini, kendi hayatlarına dair her şeyi geride bırakıyorlar. Bir sınıfta oturup kendi yaşadıkları yerle ilgisi olmayan şeyler öğreniyorlar. Sadece başka şeyler öğrenince de, kendi hayatlarına ait olanları reddediyorlar.¹

Bu kitapçık çocukların eğitime ilk dillerinde başladıkları ve ayrıca resmî dili de (gerekirse başka dilleri de) öğrendikleri öğrenci ve topluluk merkezli eğitim programlarını tanıtmaktadır. Bu programlarda çocukların anne babalarından ve halklarından edindikleri bilgi ve deneyimlere saygı duyulur ve bu bilgi ve deneyimler öğrenme sürecinin de temelini oluşturur. "Anadili temelli Çokdilli Eğitim" (ÇDE) olarak adlandırılan bu programlar, özellikle öğrencilerin örgün eğitimin dilini konuşmadığı topluluklara yöneliktir. Bu programların amacı öğrencileri anadillerini ve kültürlerini terk etmeye zorlamadan eğitim hedeflerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktır.

Kitapçık, ÇDE ile ilgili olarak ailelerin, öğretmenlerin, yöneticilerin ve diğer topluluk üyelerinin "Bu programa neden ihtiyacımız var? Nasıl işliyor? Öğrencilere nasıl bir yararı dokunuyor? Uygulamak için neler yapılması gerekiyor?" gibi sıkça sorduğu sorulara cevap verecek şekilde hazırlanmıştır.

1 Delpit, L. D. ve Kemelfield, G. 1985. An Evaluation of the Viles Tok Ples Skul Scheme in the North Solomons Province. ERU Report No. 51. Waigani, Papua New Guinea, University of Papua New Guinea. ss. 29-30.

Soru ve Cevaplar: Azınlık Dil Topluluklarında Dil ve Eğitim

S1: Azınlık dil topluluklarına mensup çocukların eğitimdeki durumları nedir?

Çocuklar okula başladıklarında birçok yeni şey öğrenmeleri gerekir.

- Okulda nasıl davranmaları gerektiğini öğrenmelidirler;
- Okuma-yazma öğrenmelidirler;
- Matematik, fen bilgisi, sosyal bilgiler ve diğer derslerde yeni bilgi ve kavramları öğrenmelidirler ve
- Yeni bilgi ve kavramları anladıklarını ve kullanabildiklerini göstermelidirler.

Okula başladıklarında resmî okul dilini konuşamayan çocuklar bazı zorluklarla karşılaşır:

- Resmî okul dilini öğrenmeleri gerekir. Aynı zamanda öğretmenin yeni dilde öğrettiği yeni şeyleri de anlamaya çalışmalıdırlar.
- Ders kitaplarında resmî okul dilinde yazılmış konuları anlamaya çalışmaları gerekir. Bu dili henüz konuları anlayacak kadar öğrenememişlerse öğretmenin okuduğu kelimeleri, kalıpları ve hatta cümleleri ezberlemek zorunda bırakılırlar. Fakat ezberlemek anlamak demek değildir ve bu nedenle okulda gittikçe daha da geri kalırlar.
- Yeni dilde yazabilmeleri gerekir. Dili yeterince iyi bilmiyorlarsa tahtadan ya da kiptan harfleri, kelimeleri ve cümleleri defterlerine geçirmek durumunda kalırlar. Fakat bu durum düşüncelerini yazılı olarak ifade etmeyi öğrenmelerini sağlamaz.

Hindistan'dan bir eğitimci ziyaret ettiği bir sınıfta şahit olduğu bu problemi şöyle tarif ediyor:

Çocuklar öğretmenin kendi kendine konuşmasıyla hiç ilgilenmiyor gibiydiler. Boş gözlerle öğretmene, bazen de bazı [harflerin] yazılı olduğu tahtaya bakıyorlardı. Çocukların kendi söylediklerini anlayamadığının farkında olan öğretmen daha da yüksek sesle daha detaylı açıklamalar yapmaya devam ediyordu.

Daha sonra konuşmaktan yorulup çocukların da hiçbir şey anlamadığını fark ettiğinde, tahtadaki [harfleri] defterlerine geçirmelerini söyledi. Öğretmen şöyle diyordu: "Benim çocuklarım tahtadan harfleri geçirmek konusunda çok iyiler. Beşinci sınıfa geçtiklerinde, tüm cevapları defterlerine geçirip ezberleyebiliyorlar. Ama beşinci sınıf öğrencilerinden yalnızca ikisi Hintçe konuşabiliyor."²

2 Jhingran, D. 2005. *Language Disadvantage. The Learning Challenge in Primary Education*. New Delhi, A. P. H. Publishing. pp. 1.

Russell Watkins/DFID, CC BY-SA 2.0

Papua Yeni Gine'den bir öğretmen küçük yaştaki öğrencilerin okul dilini anlamadıklarında yaşadıkları kafa karışıklığını ve hatta korkuyu şöyle anlatıyor:

*Derse girdiğimde birçok çocuğun kafası karışmış gibi oluyordu. Anne babalarının onlarla anadillerinde konuştukları köylerinden yeni gelmişlerdi. Burada ise ben bir dev gibi onların karşısında durup tuhaf bir dilde konuşuyordum. Bir şeyler öğrenmeye teşvik etmekten ziyade onları korkutuyordum...*³

Tabii ki azınlık dil topluluklarından bazı çocuklar sonunda resmî okul dilini oldukça iyi öğreniyorlar. Bazıları eğitimlerini tamamlayıp egemen topluma başarılı bir şekilde dâhil de oluyorlar. Fakat bu durumda kendi topluluklarıyla ilişkilerine ne oluyor? Ne yazık ki sınıfta yalnızca egemen dil konuşulduğunda ve dersler de yalnızca egemen topluma odaklandığında azınlık topluluklarından gelen çocuklar kendi dillerini unutabiliyor, kendi kültürlerine ve topluluklarına dair bilgilerini ve ona duydukları saygı ve sevgiyi kaybedebiliyorlar.

3 Malone, D. 2004. *The in-between People*. Dallas, Tex., SIL International. pp. 17.

Özetlemek gerekirse azınlık dil topluluklarından gelen ve bilmedikleri bir dilde eğitim veren okullara gitmeleri gereken öğrenciler eğitimde, sosyal yaşamlarında ve diğer alanlarda birçok problemle karşılaşılıyorlar. Bunlar:

- Anlamadıkları bir dilde öğrenemediklerinden yüksek sınıf tekrarı ve okul bırakma oranları;
- Öğretmenlerinin ve ailelerinin beklentileriyle karşılaştırıldığında başarılı görülmediklerinden kendilerine olan güvenlerini kaybetmeleri;
- Okulda yalnızca egemen dilin, kültürün ve toplumun önemli olduğu mesajını aldıklarından dillerine, miras kültürlerine duydukları sevgiyi ve kendi topluluklarına karşı saygılarını kaybetmeleri;
- İyi bir iş sahibi olabilmek için gereken bilgi ve becerileri edinememeleri ve
- Kendi topluluklarının ve ülkenin siyasi gelişiminde aktif rol alabilmeleri için gereken bilgi ve öz güveni edinememeleri. Papua Yeni Gine'deki Eğitim Bakanlığı'nın belirttiği üzere:

Resmî iş gücünde kendilerine yer bulamayan çok sayıda çocuğun aldığı eğitim onları yaşamdan uzaklaştırıyor ve topluluklarının ya da ülkenin gelişimine olumlu katkıda bulunmalarını sağlayacak bilgi, beceri ve davranışları öğrenmelerine de yardımcı olmuyor.⁴

S2: Anadili temelli Çokdilli Eğitim programları çocukların okulda başarılı olmasına nasıl katkıda bulunuyor?

Herhangi bir dilde iyi eğitim için iki temel ilkenin göz önüne alınması gerekir:

1. Öğrenmek anlamak demektir: bize hiçbir anlam ifade etmeyen bir şeyi ezberleyebiliriz fakat gerçek anlamda öğrenemeyiz.
2. Öğrenmek bilinenden bilinmeyene doğru ilerlemek demektir: en iyi, hâlihazırda bildiğimiz şeyleri yeni fikirleri ve bilgileri anlamak için kullandığımızda öğreniriz.

Küçük çocuklarda okula başlamadan çok önce anlamlı öğrenme gerçekleşir. Aileleri ve topluluklarındaki diğer kişilerle etkileşim halindeyken ilişki kurmayı öğrenirler. Etraflarındaki dünyadan doğa ve çevre hakkında bir şeyler öğrenirler. Günlük işlerini yaparken nesnelere sınıflandırır, ağırlık ve mesafeleri karşılaştırırlar. Kendi iyi-kötü, yararlı-zararlı, uygun-uygunsuz anlayışlarına göre insanların söylediği ve yaptığı şeyleri değerlendirirler. Bu bilgi ve deneyimler hayatları boyunca öğrenme süreçlerinin temelini oluşturur.

4 Department of Education. 1991. *Education Sector Review*. Waigani, Papua New Guinea. pp. 7.

© CARE Cambodia

Aynı durum dil için de geçerlidir. Okula başlamadan çok önce çocuklar anadillerini bir iletişim ve öğrenme aracı olarak kullanırlar:

- Anne babalarını ve büyüklerini dinlerler;
- Anlamadıkları şeyler hakkında sorular sorar ve cevapları dinlerler;
- Onlara verilen açıklamaları dinler ve uygularlar;
- Fikirlerinden bahsederler;
- Gördüklerini tarif eder ve düşündüklerini açıklarlar;
- Nesnelere sayar ve basit hesaplamalar yaparlar ve
- Arkadaşlarıyla (bazen de aileleriyle) tartışırlar.

Çocuklar bu etkileşimler yoluyla anadillerini birçok amaç için anlamlı bir şekilde kullanarak akıcılık ve öz güven kazanırlar. Okula başladıklarında dilleri hakkındaki bu bilgileri de beraberlerinde getirirler.

Öğrencilerin hâlihazırda bildiklerini kullanarak...

İyi okullar ve iyi öğretmenler öğrencilerin ana dillerinin, bilgi ve deneyimlerinin öğrenme süreci için değerli kaynaklar olduğunun farkındadır. Çocuklar dersleri anlayabilsin diye, özellikle okulun ilk yıllarında, derslerde onların dillerini kullanırlar. Çocuklar yeni kavramları anlamak için kendi bilgi ve deneyimlerini kullanabilsinler diye yeni kavramları yerel örnekler vererek öğretirler. Çocukların okumayı anlamlı ve heyecan verici bulmaları için ilk okuma materyallerini onların dillerinde ve onlara tanıdık gelen kişiler, yerler ve aktiviteler hakkında seçerler. Düşündüklerini ve fikirlerini yazılı olarak daha rahat aktarabilmeleri için çocukları bildikleri ve üzerinde düşündükleri hakkında kendi dillerinde yaratıcı şeyler yazmaya cesaretlendirirler. Tüm bu aktiviteler çocukların hayat boyu başarılı bir şekilde öğrenmelerini sağlayacak güçlü bir eğitim temeli oluşturmalarına yardımcı olur.

Eğitim alanında çalışan araştırmacılar ana dilinde güçlü bir temel atmanın önemini şöyle anlatıyor:

Çocukların ana dillerinde hangi seviyede oldukları ikinci dildeki gelişimlerine dair önemli ipuçları verir... Ana dillerinde güçlü temelleri olan çocuklar okul dilinde daha sağlam okuma yazma becerileri edinirler.⁵

© SIL International

5 Cummins, J. 2000. *Bilingual Children's Mother Tongue: Why Is It Important for Education?* <http://www.iteachilearn.com/cummins/mother.htm> (Erişim 17 Kasım 2006)

Başka bir deyişle, eğitime anadilinde başlamak zaman kaybı değildir. Çocukların yeni dili öğrenmesine engel olmaz. Hatta çocukların yeni dili öğrenirken kullanacakları en önemli kaynaktır.

... yeni şeyler öğrenmek

Çocuklar sınıfta anadillerini daha akıcı bir biçimde kullanırken bir yandan da resmî okul dilini öğrenmeye başlarlar. Önce dinleyip konuşmayı daha sonra da okuyup yazmayı öğrenirler. Bu süreç başka bir eğitim ilkesine dayanır: okuma yazmayı yalnızca bir kez öğreniriz. Çocuklar zaten anadillerinde okuma yazmayı öğrenmişlerdir. Resmî okul dilini duyup konuşmaya da başlamışlardır. Bu durum onları resmî dili daha kolay ve kendilerine daha çok güvenerek okuyup yazmaya hazırlar.

İyi bir ÇDE programında çocuklar her iki dili de, ideal olarak en azından ilköğretim boyunca, duyup konuşarak ve okuyup yazarak hem iletişim kurmak hem de öğrenmek amacıyla kullanmaya devam ederler.

Çocuklar ilkokul yılları boyunca iki ya da daha fazla dilde becerilerini geliştirmeye devam ettiklerinde, dilin kendisine ve etkin bir şekilde nasıl kullanılacağına dair daha sağlam bir bilinç ediniyorlar. Özellikle her iki dilde de okuma yazmayı öğrendiklerinde dili işlemek için daha fazla zamanları oluyor. Ayrıca her iki dilin gerçekliği kurma biçimlerini karşılaştırabiliyorlar.⁶

S3: Aileler ve öğretmenler anadilinin sınıfta kullanılması hakkında ne düşünüyorlar?

Tüm dünyada birçok azınlık dil topluluğunda Anadili temelli ÇDE programları uygulanmıştır. Bu programlara devam eden çocukların öğretmenlerinin, müdürlerinin ve ailelerinin çoğuna göre anadillerinde öğrenmeye başlayan öğrenciler:

- Okulda kendilerine daha çok güveniyor;
- Sınıftaki tartışmalara daha aktif olarak katılıyor;
- Daha çok soru soruyor;
- Konuları daha iyi anladığını gösteriyor;
- Daha kolay okuyor ve okuduğunu anlıyor;
- Daha rahat yazıyor ve kendilerini yazılı olarak daha iyi ifade ediyor ve
- Okul dilini sözlü ve yazılı olarak daha kolay ve daha iyi öğreniyor.

6 Cummins, J. 2000. *Bilingual Children's Mother Tongue: Why Is It Important for Education?* <http://www.iteachilearn.com/cummins/mother.htm> (Erişim 17 Kasım 2006)

Fotoğraf sahibinin izniyle kullanılmıştır

Bölge eğitim müdürlüğünden bir müfettiş sınıfları ziyaret ettiğinde gördüğü farkı şöyle anlatıyor:

Önceleri, çocuklar sınıfta oturur hiçbir şey söylemezlerdi. Öğretmenin sorularını nasıl cevaplayacaklarını bile bilmezlerdi. Şimdi elleri hep havada! Söyleyecek o kadar çok şeyleri var ki! İşte bunlar hem aktif hem de heyecanlı çocuklar.⁷

ÇDE programları çocuklarının miras dillerine ve kültürlerine olan saygı ve sevgisini artırdığından aileler daha da mutlu. Papua Yeni Gine'den bir ebeveyn bunu şöyle açıklıyor:

Şimdi çocuğum [yerel dilde eğitim veren] bir okula gidiyor. Evinden ayrılmıyor. Okulda gelenekleri, yaşam tarzıyla ilgili şeyler öğreniyor. Artık sadece gördükleri değil düşündükleri de dâhil olmak üzere istediği her şeyi Tok Ples kullanarak yazabiliyor. Yaşadığı yer hakkında da yazıyor. Annesinin su taşımasına yardım etmesi, tatlı patates çıkarması ve bahçeye gitmesiyle ilgili şeyler yazıyor. Bunlar hakkında yazdığı zaman onun için önemli şeyler haline geliyorlar. Yalnızca dışarıdaki şeyler hakkında okuyup yazmıyor, okuyup yazarak bizim yaşam tarzımızdan gurur duymayı öğreniyor. Büyüdüğünde bizi reddetmeyecek. Çocuklarımıza okuma yazma öğretmek önemli ama onlara kendileriyle ve bizimle gurur duymayı öğretmek daha önemli.⁸

7 Filipinler'deki Bölgesel Lingua Franca Programı'ndan bir öğretmen. 2001. Susan Malone ile olan kişisel görüşmesinden, SIL International.

8 Delpit, L. D. ve Kemelfield, G. 1985. *An Evaluation of the Viles Tok Ples Skul Scheme in the North Solomons Province. ERU Report No. 51.* Waigani, Papua New Guinea, University of Papua New Guinea.

S4: *Kendi toplumumuzda Anadili temelli ÇDE programı başlatmak için neler yapabiliriz?*

Başarılı bir Anadili temelli ÇDE programı için birçok kişinin işbirliği ve desteği gerekir. En önemlisi ise topluluk üyelerinin böyle bir programı istemeleri ve üstlenmeleridir. Programın gelişmesi ve sürdürülebilmesi için okul müdürlerinin, öğretmenlerin ve eğitim alanında çalışan diğer görevlilerin de desteği önemlidir.

Bir sonraki bölümde güçlü bir ÇDE programı başlatmak isteyen topluluklar için öneriler bulunmaktadır.⁹ Bu bölümde açıklanan aktivitelerin bazıları program süresince devam edecek, bazılarıysa daha kısa sürecektir. Bazı yerlerde bahsedilen iş zaten yapılmış olabilir (örneğin, dilin zaten bir yazı sistemi olabilir). Başka bir yerde ise bu konuda hiçbir şey yapılmamış olabilir ve topluluğun yardımcı kurumlarla birlikte en baştan başlaması gerekebilir

Destekleyici bir siyasi ortam oluşturun. Karar mercileri ve diğer yetkililer anadili temelli ÇDE programlarına siyasi (ve finansal) destek vermeleri için harekete geçirilmelidir. Fakat bu desteği vermeden önce programın amaçlarını ve yararlarını anlamaları gerekir. Dil toplulukları ve onlara destek verenler, program için elverişli siyasi ortamın oluşması adına ilk adımı atarak örgün eğitim sisteminin dışında, ilköğretim öncesi ve okul sonrası dersler düzenlemek gibi küçük çaplı programlar başlatabilirler. Bunları yapmak için resmî politikaların hazırlan-

9 Malone, S. 2004. Planning community-based education programmes in minority language communities. Resource manual for mother tongue speakers of minority languages. Yayınlanmamış kılavuz.

© CARE Cambodia

masını beklemeleri gerekmez. Bu tür bireysel programların başarısı ÇDE'nin ne kadar önemli olduğunu gösterebilir ve gerekli siyasi desteğin oluşmasını teşvik edebilir.

Bir azınlık dil topluluğunun yüksek mevkilerdeki hükümet yetkililerine ulaşma şansı ya da karar alma süreçlerine etkisi olmayabilir fakat başka dil toplulukları, resmî kurumlar, STK'lar ya da diğer kuruluşlarla işbirliği yapabilirler. Birlikte çalışarak tek başlarına sahip olacaklarından daha güçlü bir etki oluşturabilirler. Bu açıdan "yukarıda" değişiklikler yaratmak ve bunları sürdürebilmek için kurulacak ilişkiler sürecin en başında bir öncelik haline getirilmeli ve hep öyle kalmalıdır.

Programı planlamak için bilgi toplayın. Güçlü ve sürdürülebilir ÇDE programları toplulukta-ki kişiler, özellikle de öğrenciler ve/veya onların aileleri tarafından belirlenen ihtiyaç ve hedeflere cevap verir. Planlamayı yapanlar öncelikli olarak ailelerden ve topluluğun diğer üyelerinden topluluğun eğitimdeki durumuna, çocuklarının eğitimlerine dair hedeflerine ve şu anki sistemin güçlü ve zayıf yanlarına dair bilgi almalıdırlar. Akıllıca davranarak topluluk içinde ÇDE programında kullanılacak kaynakların neler olduğuna (ör. uygun binalar, dili iyi kullanabilen kişiler, o dilde yazılmış uygun materyaller) ve programın uygulanmasını ya da sürdürülmesini engelleyebilecek faktörler olup olmadığına dair bilgi de toplayabilirler. Bilgi toplama süreci programı yönetenlere farkındalık oluşturmaları için de iyi bir fırsat verecektir (sıradaki etkinliği inceleyin). Program başka toplulukları da içerecek şekilde büyürken hem araştırmaya hem de farkındalık oluşturarak kişileri harekete geçirmeye devam edilmelidir.

Farkındalık oluşturun; ilgili kişileri harekete geçirin. Birçok aile çocuklarının resmî okul dilinde iyi olabilmeleri için yeni dili bir an önce öğrenmeleri ve mümkün olduğunca çok kullanmaları gerektiğini düşünüyor. Okulda anadili kullanarak geçen zamanın ikinci dili öğrenmeye daha az vakit bırakmasından ve hatta başarı oranını düşürmesinden korkuyorlar. Oysaki eğitim alanındaki araştırmalar tam tersinin geçerli olduğunu gösteriyor. İlk dilde sağlam bir eğitim temeli oluşturmak çocukların ikinci dili daha kolay öğrenmesini sağlıyor.

Ailelerin çocuklarını bu programlara gönül rahatlığıyla kaydettirebilmeleri için anadillerinin okulda kullanılmasının yararlarını anlamaları gerekiyor. Diğer topluluk üyelerinin de programa aktif bir şekilde destek olmaları için (ör. sınıfların bakımı, derslere yardım edilmesi, okuma materyalleri hazırlanması) bilgilendirilmeleri ve teşvik edilmeleri gerekiyor. Programın başarılı ve sürdürülebilir olması için yerel ve bölge eğitim sorumlularından destek alması da gerekecektir. Düzenlenecek farkındalık oluşturma ve harekete geçirme etkinlikleriyle ailelere ve topluluk içinden ve dışından potansiyel destekçilere program hakkında bilgi verilmeli ve bu kişiler programın planlanması, uygulanması ve sürdürülmesi aşamalarında aktif rol almaya teşvik edilmelidirler.

Dil için bir yazı sistemi oluşturun. Yerel dilin henüz yazılı formu yoksa topluluğun dillerinin yazı sistemi için semboller ve harfler seçmesi gerekecektir. Dile aşina olan bir dilbilimci bu dili konuşanlara hangi sembol ve harfleri seçecekleri konusunda yardımcı olabilir. Topluluk geçici bir yazı sistemi oluşturduktan sonra seçimlerini denemeli ve gereken düzeltmeleri yapmalıdır.

Daha önce yazılı olarak kullanılmamış bir dil için yazı sistemi belirlemek zor bir iş gibi görünebilir, fakat geçmişte birçok dil topluluğu bunu başarıyla gerçekleştirmiştir. Yazı sistemi geliştirildikten sonra topluluk yazılı eserler üretmeye ve ÇDE programı için materyal hazırlamaya başlayabilir.

Öğretme ve öğrenme materyalleri hazırlayın. Bir ÇDE programı için hazırlanacak öğretme ve öğrenme materyalleri: 1) öğrencilerin eğitimdeki hedeflerini gerçekleştirmeleri için ihtiyaçları olan bilgi, beceri ve öz güveni sağlamalıdır; 2) miras dilleri ve kültürlerine duydukları saygı ve sevgiyi geliştirmeye devam etmelidir.

Güçlü ÇDE programlarında öğretmenler ve müdürler de dâhil yerelde ve bölgede eğitimden sorumlu kişiler eğitim açısından güvenilir öğretme ve öğrenme materyalleri geliştirmek için birlikte çalışırlar. İlköğretimin her sınıfındaki öğrencilerin beklentilerini bilirler ve çocukların örgün eğitim sistemine girene kadar edinmeleri gereken temel becerileri belirleyebilirler. Burada topluluğun rolü öğretme ve öğrenme materyallerinin çocukların programa başlamadan önce sahip oldukları dil, bilgi ve deneyimlere dayanmasını sağlamaktır. Topluluk üyeleri ayrıca programın miras dil ve kültüre yeterince yer vermesine de katkıda bulunurlar.

Topluluğun dilinde okuma materyalleri oluşturun. ÇDE programındaki çocukların öncelikle kendi dillerinde sonrasında ise yeni dilde çeşitli okuma materyallerine ihtiyaçları olacaktır. Kullanılacak ilk okuma materyalleri çocukların anadilinde olmalı ve o dili konuşanlar tarafından çocukların aşına oldukları kişiler, yerler ve etkinlikler hakkında yazılmalıdır. Çocuklar yeni dilde okumaya başlayınca o dilde de okuma materyallerine (kısa ve basit metinlerden daha uzun ve karmaşık olanlara) ihtiyaçları olacaktır.

Asya ve Pasifik bölgesinden dil topluluklarının deneyimleri anadillerini iyi konuşabilen kişilerin kendi dillerinde çok çeşitli okuma materyalleri üretebileceklerini göstermiştir. Ne tür materyaller hazırlayabileceklerine dair bazı örnekler şunlardır:

Orijinal öyküler	Talimatlar ve yönlendirmeler	Duyurular
Şarkı ve şiirler	Dini ve ahlaki öğretiler	Takvimler
Biyografiler ve tarih	Tiyatro oyunları ve skeçler	Planlama kitapları
Halk öyküleri ve efsaneler	Alfabe kitapları	Mektuplar
Fıkra, tekerleme ve özlü sözler	Basit sözlükler	Levhalar
Seyahat ve coğrafi bilgiler	Etkinlik kitapları	Haber bültenleri
Oyunlar	Sağlık ve diğer konular	

© SIL International

Ayrıca birçok dil topluluğunun deneyimleri özellikle okumayı yeni öğrenenler için parlak renkli, pahalı okuma materyallerine gerek olmadığını gösteriyor. Çoğu zaman eğer kaynaklar sınırlıysa öyküler okuyucular için ilgi çekici ve okuma becerilerine uygun olduğu sürece, siyah beyaz çizimleri olan iyi hazırlanmış kitapçıklar yeterlidir. Okumayı yeni öğrenenler için okuma materyalleri hazırlarken göz önüne alınması gereken en önemli noktalar şunlardır: 1) içerik onlar için ilgi çekici olmalıdır, 2) dili açık ve anlaşılır olmalıdır ve 3) çizimleri metni anlamalarına yardımcı olmalıdır.

Programda çalışacak kişileri işe alın ve eğitin. Aşağıdaki tabloda bir ÇDE programında ihtiyaç duyulacak çalışanlar ve sorumlulukları ile niteliklerine dair öneriler bulunmaktadır.

Öğretmenler ve diğer çalışanlar ister gönüllü olsunlar ister maaşlı çalışsınlar, aileler dâhil tüm topluluğun teşvik ve desteğine ihtiyaç duyacaklardır. Öncelikli olarak, çalışanların seçilmesine yardımcı olacak ve çalışanların işlerini iyi yapabilmeleri için gerekli desteği almalarını sağlayacak yerel liderlerden oluşan bir kurulun oluşturulması önemlidir.

Çalışanlar	Temel sorumlulukları	Genel nitelikleri
Öğretmenler (<i>biri yerel dil diğeri resmî dil için iki kişi gerekebilir</i>)	Ders vermek (yerel ve resmî dillerde) Öğrencilerin gelişimini değerlendirmek Öğrencilerin devamsızlık ve ilerlemelerine dair kayıt tutmak Aileler ve diğer topluluk üyeleriyle iletişim kurmak	Her iki dili de iyi konuşmak, okumak ve yazmak Yerel kültürü anlamak ve saygı duymak Açık ve okunabilir bir el yazısına sahip olmak Topluluk tarafından seçilmiş ve onaylanmış olmak
Yazarlar, ressamlar ve editörler	Yazarlar: D1 ve D2'de okuma materyalleri yazmak, uyarlamak ve çevirmek Ressamlar: materyallerin çizimlerini yapmak Editörler (ve yazarlar): materyalleri anlaşılabilirlik, dil, noktalama işaretleri ve yazım kuralları açısından kontrol etmek Değerlendirme grubu: materyalleri bölgeye uygunluğu açısından kontrol etmek ve gereken değişiklikleri yapmak	D1'i iyi konuşmak, okumak ve yazmak Yerel kültürü anlamak ve saygı duymak Toplulukta iyi hikâye anlatan ve/veya çizen biri olarak tanınmak D2'de okuma yazma bilmek ve materyalleri D2'den D1'e veya D1'den D2'ye uyarlayabilmek Yerel kültürü ve toplumu yansıtan resimler çizebilmek (ressamlar) D1'in dil bilgisi ve noktalama kurallarını bilmek (editörler) Topluluk tarafından seçilmiş ve onaylanmış olmak
Müfettiş / eğitmen	Düzenli olarak sınıfları ziyaret etmek; öğretmenlerin güçlü ve zayıf yanlarını tespit etmek; sorun yaşayan öğretmenlere yardımcı olmak Öğrencilerin ilerlemesini değerlendirmek Kayıtların doğru tutulduğundan emin olmak Programın yönetimi ve gelişimin değerlendirilmesi hakkında topluluğun düşüncelerini almak Öğretmenler için hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimleri düzenlemek Sınıflarda gerekli araç gereçlerin bulunmasını sağlamak	D1 ve D2'yi iyi konuşmak, okumak ve yazmak Dil grubunun tarihi ve kültürü hakkında bilgili olmak Hükümet yetkilileri, okul yöneticileri ve STK sorumlularıyla iletişim kurabilmek Soyut fikirleri aktarabilmek ve iyi öğretim yöntemlerini gösterebilmek (eğitmen) D1'i öğretme deneyimi olmak (eğitmen, müfettiş) Topluluk tarafından seçilmiş ve onaylanmış olmak
Danışma kurulu	Programı yönetenlerin danışmanlığını yapmak İşe alım çalışmalarını düzenlemek Çalışanlar ve topluluk arasındaki ilişkiyi sağlamak; programın hedef ve amaçlarını topluluğa anlatmak Topluluğu sınıfların ve sınıf araç gereçlerinin bakımını sağlamaları konusunda teşvik etmek Mümkünse programa maddi kaynak bulmak Hem maddi hem de diğer kaynakların kullanımında hesap verebilirlik sağlamak	Programın amaç ve hedeflerini anlamak Programa bağlı olmak ve başarılı olması için birlikte çalışmaya istekli olmak Topluluk tarafından seçilmiş ve onaylanmış olmak

İlerlemeyi değerlendirin ve belgelendirin. ÇDE programı örgün eğitim sistemi dâhilinde oluşturulursa öğrencilerin akademik başarılarının ölçülmesi eğitim müdürlüklerinin sorumluluğunda olacaktır. Fakat ÇDE programlarının değerlendirmelerinde aynı zamanda topluluk üyelerinin kültürel ve eğitime dair kendi hedeflerini karşılaması açısından programdan ne kadar tatmin oldukları da ölçülmelidir. Topluluk üyeleri kendi programlarının değerlendirilmesi ve belgelendirilmesi sürecine katıldıklarında, hazırlanan raporların programın değerini topluluğa göstermesi daha muhtemel olacaktır.

Diğer kurum ve kuruluşlardan destek alın. ÇDE programları başarılı olmak için hem dil topluluğunun içinden hem de dışından işbirliğine ve maddi desteğe ihtiyaç duyarlar. Okuma materyallerinin hazırlanması, ders verilmesi ve programın topluluğun hedeflerini karşılayıp karşılamadığının değerlendirilmesi yalnızca o dili anadili olarak konuşanların yapabileceği şeylerdir. Topluluktan olmayanlar ise yazı sistemi geliştirilmesi, müfredat geliştirilmesi, öğretmenlerin eğitilmesi, programın değerlendirilmesi ve sürekli maddi kaynaklar bulunması gibi bazı diğer alanlarda onlara yardımcı olabilirler. Bu açıdan programı yönetenlerin yapması gereken önemli bir diğer şey de topluluk dışından mümkün olduğunca çok kurum ve kuruluşla bağlantı kurmaktır.

minamie, CC BY 2.0

S5: *Peki bu yapılabilir mi? Topluluklar destekçi kurumların da yardımıyla kendi ÇDE programlarını oluşturup sürdürebilirler mi?*

Papua Yeni Gine'den bir dil grubunun deneyimleri bu soruyu cevaplamaya yardımcı olabilir:

1980'lerin ortasında 30.000 Kaugel, çoğu sadece Kaugel dilini konuşabilen çocuklarının yalnızca İngilizce eğitim veren resmî eğitim sisteminde başarısız olmalarından dolayı endişeliydi.

Yerel liderler çocuklarını örgün eğitime daha iyi hazırlayabilmek için bölgelerinde çalışan bir STK'nın desteğiyle çocukların ilköğretime başlamadan kendi dillerinde okuma yazmayı öğrenecekleri bir anadili temelli eğitim programı başlatmaya karar verdiler. Bu programı yönlendirmek ve desteklemek adına topluluk üyeleri, hükümet yetkilileri ve dini liderlerden oluşan Kaugel Örgün Olmayan Eğitim Derneği'ni (KNFEA) kurdular.

Program yöneticileri dili konuşanları yazar, ressam ve editör olarak işe aldılar. İki yıl içinde bu kişiler okul öncesi sınıflar için yüzden fazla seviyelendirilmiş okuma kitapçığı yazdılar, resimlendirdiler, düzeltmelerini yapıp (elle çalışan bir çoğaltıcıda) bastılar. Bu kitapçıklar denenip gerekli düzeltmeler yapıldığında, program yöneticileri daha fazla sayıda okuma materyali üretebilmek amacıyla maddi kaynak sağlayabilmek için nasıl teklif yazmaları gerektiğini öğrenmişlerdi.

Yerel topluluktan en az altı yıllık eğitimini tamamlamış olanlar bu okul öncesi sınıflarda öğretmenlik yapmak için işe alındılar. Programın koordinatörü olan deneyimli bir öğretmen, diğerlerine edebiyat yazımı ve öğretmen eğitimi çalıştaylarında öğretmenlik eğitimi verdi. Destekçi STK'nın da yardımıyla program yöneticileri gelir getiren bir proje başlatarak her öğretmene ufak bir ücret ödenmesi için kaynak sağladılar. Yerel devlet kurumlarıyla, diğer STK'larla, şirketlerle ve İl Örgün Olmayan Eğitim Birimi'yle ilişkiler geliştirdiler. Bu kurum ve kuruluşlar sınıflar için mekân ve okul araç gereçleri de dâhil maddi ve/veya diğer kaynakları sağlayarak programa destek oldular.

Çocuklar için bu eğitim programı KNFEA'nın maddi desteğiyle yirmi yıldır devam ediyor. 1990'ların sonunda program ülkenin resmî eğitim sistemine dâhil edildi ve böylelikle Kaugel dil derslerini bitiren çocuklar eğitimlerine İngilizce eğitim veren okul sisteminde devam edebiliyorlar.¹⁰

Çoğu aile çocuklarının iyi bir eğitim almasını istiyor fakat aynı zamanda miras dillerine, kültürlerine ve topluluklarına duydukları sevgi ve saygıyı korumalarını da umuyor. Anne babalar, çocukları hem kendinden emin ve istekli öğrenciler hem de topluluğun üretken bireyleri olsun istiyorlar. Birlikte çalışarak ve topluluk dışından kurum ve kuruluşların da desteğini alarak bu hedefleri gerçekleştirmek için ilk adımları atabilirler.

10 Kaugel anadili temelli eğitim programı Papua Yeni Gine'nin Batı Highlands bölgesinde uygulanıyor.

- Cummins, J. 2000. *Bilingual Children's Mother Tongue: Why is it Important for Education?* <http://www.iteachilearn.com/cummins/mother.htm> (Erişim 17 Kasım 2006)
- Delpit, L. D. and Kemelfield, G. 1985. *An Evaluation of the Viles Tok Ples Skul Scheme in the North Solomons Province. ERU Report No. 51. Waigani, Papua New Guinea, University of Papua New Guinea.*
- Department of Education. 1991. *Education Sector Review. Waigani, Papua New Guinea, Department of Education.*
- Jhingran, D. 2005. *Language Disadvantage. The Learning Challenge in Primary Education. New Delhi: A. P. H. Publishing.*
- Malone, D. 2004. *The in-between people. Dallas, United States, SIL International.*
- Malone, S. 2004. *Manual for Developing Literacy and Adult Education Programmes in Minority Language Communities. Bangkok, UNESCO.*
- Malone, S. 2005. *Planning community-based education programs in minority language communities. Resource manual for mother tongue speakers of minority languages engaged in planning and implementing education programs in their own communities.*

Terimler Sözlüğü – Dil

Anadili	Birinci dil (ayrıca bkz. D1 , ev dili , yerel dil) <i>► Kişinin (a) ilk öğrendiği; (b) anadili olarak gördüğü ya da diğerleri tarafından öyle kabul edilen; (c) en iyi bildiği ya da (d) en çok kullandığı dil</i>
Azınlık dili	Toplumsal ve/veya etnik bir azınlık grubu tarafından konuşulan dil <i>► Bazen sayısal olarak büyük olup egemen konumda olmayan bir grubun dili anlamına da gelir.</i>
Çoğunluk dili	Bir ülkede/bölgede çoğunluğun konuştuğu dil
D1	Birinci dil, anadili (ayrıca bkz. anadili , ev dili , yerel dil) <i>► Doğumdan itibaren öğrenilen dil ya da diller</i>
D2	İkinci dil, anadili-olmayan dil, daha geniş çevreyle iletişim kurmak için kullanılan dil ya da yabancı dil <i>► Çoğunlukla ev dışında toplumun genelinde konuşulan dilden bahsederken kullanılır; çiftdilli eğitimde D1'den sonra öğretilen ikinci (resmî, yabancı) dil anlamında kullanılır.</i> <i>► Etnolinguistik (etnodilsel) azınlıklar için D2 genellikle resmî ve/veya ulusal dildir.</i>
Egemen dil	Egemen toplumsal grup tarafından konuşulan ya da ülkenin asıl dili olarak görülen dil <i>► Egemen dil, ülke nüfusunun sayısal çoğunluğu tarafından konuşulmuyor olsa bile resmî veya ulusal dil statüsünde olabilir.</i>
Ev dili	Evde konuşulan dil (ayrıca bkz. D1 , anadili) <i>► Bazı kişilerin birden fazla ev dili olabilir.</i>
Miras dil	Kişinin atalarının ya da etnolinguistik (etnodilsel) grubunun dili
Ortak dil (lingua franca)	Farklı etnolinguistik (etnodilsel) grupların iletişim için yaygın olarak kullandıkları dil <i>Örnek: Papua Yeni Gine'de Tok Pisin</i>
Öğretim dili	Okul müfredatını öğretmede ve öğrenmede kullanılan dil

Resmî dil

Bir ülkede çoğunlukla okullar da dâhil kamusal alanda kullanılan dil
Örnek: Hindistan'da Hintçe ve İngilizce ülkenin resmî dilleridir ve ayrıca çok sayıda resmî eyalet dili vardır.

Yazılı olmayan dil

Konuşulan fakat henüz okuma yazma için kullanılmayan dil

Yerel dil

İçinde yaşanılan topluluğun konuştuğu dil

► *Yazılı biçimi henüz tam olarak gelişmemiş diller anlamına da gelir.*

Terimler Sözlüğü – Genel

Akıcılık	Konuşma, okuma ve/veya yazmada ileri seviyede yeterlik
Anadili temelli ÇDE	Okuma, yazma ve öğrenmenin D1’de başladığı ve bu sırada D2’nin öğretildiği eğitim sistemi (bkz. çokdilli eğitim)
Çiftdilli	<i>Birey:</i> En az iki dili konuşabilme/anlayabilme (bazen de okuyup yazabilme) yeteneği <i>Toplum:</i> En az iki dil grubunun bulunması
Çokdilli	<i>Kişi:</i> İkiiden fazla dili konuşma/anlama (ve bazen okuma/yazma) yeteneği <i>Toplum:</i> İkiiden fazla dil topluluğunun bulunması
Çokdilli eğitim (ÇDE)	İkiiden fazla dilin okuryazarlık ve öğretim için kullanılması ► <i>İdeal olan, ilk önce D1’in geliştirilmesi, diğer dillerin ise aşamalı olarak dâhil edilmesidir.</i>
Danışma kurulu	Bir ÇDE (Çokdilli Eğitim) programına destek olmak amacıyla topluluğun ileri gelenlerinin oluşturduğu kurul ► <i>Genellikle o dili anadili olarak konuşanlardan ve destekçi kurum ve kuruluşların üyelerinden oluşur.</i>
Destekçiler	Yeni bir programın uygulanması için toplulukla işbirliği halinde çalışan birey, kurum ve kuruluşlar
Dil geliştirme	<i>Eğitimde:</i> Bir kişiye bir dili iyi konuşmayı, okumayı ve yazmayı öğretmek <i>Azınlık dil gruplarında:</i> Bir dilin kelime dağarcığını genişleterek, o dilin yazılı bir biçimi üzerinde anlaşmaya vararak ve o dilde kitaplar ve eğitim-öğretim materyalleri yaratarak dilin sözlü ve yazılı olarak kullanılmasını teşvik etmek
Dilsel azınlık	Aynı dili kullanan ve toplumda nüfus (sayısal azınlık), ekonomi (yoksulluk) ve/veya siyaset kaynaklı olarak daha güçsüz olan grup
Egemen grup	Ülkede nüfus (sayısal çoğunluk), ekonomi (zenginlik) ve/veya siyaset (güç) kaynaklı olarak en güçlü toplumsal grup
Farkındalık oluşturma	Kişilere belirledikleri hedef ve ihtiyaçları karşılayabilmelerinde yardımcı olacak bilgilerin verilmesi

Göçmen	Bir bölgeden diğerine taşınmış kişi ya da grup
Harekete geçirme	Bir topluluğu (ve onu destekleyenleri) bir programın planlanması ve uygulanması amacıyla birlikte çalışmalarını için organize etme süreci
Kültürlerarasılık	Farklı etnolingüistik (etnodilsel) ve/veya toplumsal gruplar arası karşılıklı anlayış ve hoşgörünün teşviki
Müfredat	Bir eğitim programında kullanılan öğretim planı, içerik ve öğretim materyallerinin tamamı
Okuryazarlık	Bir dilde okuma, yazma, hesap yapma ve yaşamın gerektirdiği diğer şeyleri yapmak için o dili kullanma yeteneği
Ortografi	Alfabe, yazım ve noktalama kuralları dâhil bir dilin yazılması için oluşturulmuş sistem (ayrıca bkz yazı sistemi)
Örgün	Genellikle egemen grubun üyeleri için tasarlanmış ve dilsel azınlık gruplarının ihtiyaçlarını karşılamayan okullara işaret eder.
Sivil Toplum Kuruluşu (STK)	Herhangi bir ulusal hükümete bağlı olmayan ve genellikle toplumun gelişimi için çalışmalar yapan kuruluş
Sürdürülebilirlik	Bir programın uzun süre devam edecek şekilde planlanması
Uygulama	Yeni bir programı yürütmek için kişilerin ve kaynakların harekete geçirilme süreci
Yabancılaşma	Kişinin kendi dili ve kültürüyle bağını yitirmesi ► <i>Bir azınlık dilini konuşup egemen dilde eğitim alan kişiler ileride kendi dillerini ve kültürlerini reddedebilirler.</i>
Yazı sistemi	Sözlü bir dilin yazılı temsili (ayrıca bkz. ortografi)
Yetkinlik	Dilde ya da okul müfredatındaki diğer derslerde edinilen bilgi, yetenek ve beceriler

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

www.unescobkk.org

Her Dil Derneği

www.herdilder.org
bilgi@herdilder.org